

Rapport från konferensen

Arbete, livsval och ideal

Arbetets museum 12–13 november 2009

Arbetets museum

Strykjärnet Norrköping 011-18 98 00 www.arbetetsmuseum.se
Öppet alla dagar 11-17, tisdagar till 20 Fri entré

Innehåll

Förord	2
--------------	---

Föredrag

Arbete, livsval och ideal: Mellan erfarenhet och förväntan.....	3
<i>Helena Kåks</i>	

Paneldiskussion

Arbete, livsval och ideal.....	12
--------------------------------	----

Föredrag

Attityder till arbete – en internationell utblick	17
<i>Tomas Berglund</i>	

Abstracts

Tema Medier, föreställningar och ideal.....	30
Tema Arbete och livsval i praktiken.....	33
Tema Medier, föreställningar och ideal – del II.....	38

Avslutande sammanfattning och reflektioner

Ideal, livsval och komplexitet	41
<i>Bodil Axelsson</i>	

Bilaga 1: Deltagarförteckning	48
-------------------------------------	----

Bilaga 2: Konferensprogram.....	51
---------------------------------	----

Förord

Den 12–13 november 2009 arrangerades konferensen *Arbete, livsval och ideal* på Arbetets museum i Norrköping. Konferensen anordnades av Arbetets museum och museets vetenskapliga råd, Rådet för yrkeshistorisk forskning, i samarbete med tema Kultur och samhälle vid Linköpings universitet. *Arbete, livsval och ideal* var den första i en serie om tre konferenser som genomförs med stöd av Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS).

Konferensen *Arbete, livsval och ideal* handlade om människors attityder till arbete, samhälleliga idealbilder och mönster när det gäller människors arbete och livsval. Konferensen lyfte fram hur dessa aspekter skiljer sig mellan olika grupper, över generationsgränser och i en internationell kontext. Under två halvdagar deltog närmare hundra personer från universitet och högskola, museer, Arbetsförmedlingen, yrkesvägledning, fackföreningsrörelsen, gymnasieskolor och kommuner. Deltagarna fick ta del av föredrag, paneldiskussion och presentationer av pågående och avslutad forskning på tre teman:

- *Mediebilder, föreställningar och ideal*
- *Arbete och livsval i praktiken*
- *I en internationell kontext*

Konferensen inleddes med föredraget *Arbete, livsval och ideal: Mellan erfarenhet och förväntan* där Helena Kåks (Dalarnas Forskningsråd) lyfte fram hur unga människor berättar om sitt liv, sina drömmar och sina mål, och hur deras berättelser på ett tydligt sätt förhåller sig till samhälleliga ideal om den lyckade livsbanan. Därefter följde presentationer på temat Medier, föreställningar och ideal. I en efterföljande paneldiskussion deltog representanter från Arbetsförmedlingen, LO, Svenskt Näringsliv och Ungdomsstyrelsen. Dag två inleddes med föredraget *Attityder till arbete – en internationell utblick* med Tomas Berglund (Göteborgs universitet). Föredraget följdes av presentationer på temat Arbete och livsval i praktiken. Konferensen avslutades med att Bodil Axelsson (Linköpings universitet) sammanfattade de två dagarnas diskussioner genom att lyfta fram några analyser och teoretiska reflektioner inför fortsatt forskning på området.

I denna rapport publiceras konferensens två föredrag, abstracts från samtliga presentationer, referat av paneldiskussionen samt den avslutande sammanfattningen och analysen. Som bilagor finns även deltagarförteckning och konferensprogram. Tack till alla medverkande!

Sofia Seifarth
Forskningschef Arbetets museum

Föredrag

Arbete, livsval och ideal: Mellan erfarenhet och förväntan

Helena Kåks

Inledning

Konferensens tema Arbete, livsval och ideal är också mitt tema. Jag ska ta mig an det med utgångspunkt i mitt avhandlingsarbete, som delvis kretsar kring de frågorna. Det ska handla om unga människor som jag följt under en rad av år, om deras syn på arbete, deras val och deras ideal. Och det ska handla om vad det kan innebära att stå på tröskeln till vuxenlivet i en tid när det inte längre är självklart vad det innebär att bli och vara vuxen.

(Avhandlingen *Mellan erfarenhet och förväntan: Betydelser av att bli vuxen i ungdomars livsberättelser*, från 2007, Tema Kultur och samhälle, Linköpings universitet, finns i fulltext på följande länk: <http://www.ep.liu.se/theses/abstract.xsql?dbid=1038>)

Sofia

En marsdag vid mitten av 1990-talet mötte jag Sofia för första gången. Det var på ett café i Ludvika. Sofia var 15 år, hade ljust lite rufsigt hår och en pärla i näsan. Vi satt där en förmiddag och Sofia berättade om sitt liv medan snön föll utanför. I början var vårt samtal lite trevande, men efter en stund kom Sofia igång – jag tror hon tyckte det var roligt att berätta om sig själv för mig. Den berättelse jag fick ta del av framför bandspelaren – det var såna man använde då – handlade om Sofias familj och hennes uppväxt i en liten by utanför Ludvika, om vardagen som elev i en av stans två högstadieskolor, om bästa kompisen Lotta, om engagemanget i kommunens ungdomsråd, om uteliv, killar – ett liv Sofia sammanfattade som ”lite struligt men ganska bra ändå”. Det var också en berättelse om framtiden – den framtid som Sofia hoppades på och kanske också lite grann värjde sig mot. Jag frågade Sofia vad hon trodde om sina egna möjligheter att bestämma över sitt liv, och då svarade hon så här:

”Många tror liksom att livet går som det går, att det nästan är lite förutbestämt. Men man gör ju livet. Man bestämmer själv vad man vill göra.”

Sofia gjorde ett starkt intryck på mig, kanske delvis för den sprudlande lust och nyfikenhet och det driv hon förmedlade, att hennes berättelse hade en så tydlig riktning. Men att jag blev så berörd hade nog också att göra med att den berättelse hon formulerade inte bara var stark och

tydlig – utan samtidigt öppen och mångtydig. Sofia tycktes inte blunda för att livet många gånger kan vara komplicerat och att utrymmet för ovisshet och tvekan är stort. Hon hade heller inte svårt att kombinera det som i förstone kan verka motsägelsefullt. Och visst, vad är det egentligen som säger att längtan efter äventyr och trygghet skulle utesluta varandra?

Vad jag inte visste då, vid mitten av 1990-talet, var att jag skulle fortsätta följa Sofia och ett 20-tal av hennes klasskompisar, en socialt sett brett sammansatt grupp, från sista terminen på högstadiet och tio år framåt, tills de var i 25-årsåldern. Jag intervjuade var och en fyra gånger, vid 15, 17, 22 och 25 års ålder.

Jag ville använda intervjumaterialet för att söka kunskap om vuxenblivande idag, och om hur unga människor berättar om och förstår sina liv och hur de i och med det också skapar identitet. Under det arbetet fick jag verkligen konfronteras med det faktum att ungdomar inte är en homogen grupp. Det finns många olika sätt att förhålla sig till livet, det förflutna och framtiden.

Livsberättelser

Att berätta om sitt liv handlar om att välja ut olika händelser och foga samman dem till en meningsfull helhet. Livsberättelseforskning riktas i allmänhet mot äldre människor – det är de som anses ha behov av och förmåga att reflektera över och sammanfatta sina liv. Den som är ung förväntas i allmänhet inte ha samma behov att se tillbaka. Ungdomstiden betraktas istället som en i huvudsak framtidsinriktad livsfas. Under de intervjuer jag gjorde med Sofia och de andra ungdomarna blev det väldigt tydligt för mig att också ungdomar ägnar sig åt den typen av reflektion. Det ledde till att jag valde att se de långa och återkommande intervjuer jag gjorde med ungdomarna som livsberättelser.

Därmed inte sagt att unga människors livsberättelser fungerar på samma sätt som äldre människors. Unga människor har större delen av livet kvar. Som ett resultat av det är deras livsberättelser mera öppna mot framtiden. Förhållandet mellan erfarenhet och förväntan – ett begreppspar som jag hämtat från historikern Reinhart Koselleck – ser annorlunda ut.

Som en konsekvens av att den som är ung har levt en relativt kort tid är hennes erfarenhet begränsad, samtidigt som hon i de flesta fall har många år kvar att leva och därmed också en mängd förväntningar kopplade till denna tidsrymd. Omvänt kan den äldre människan se tillbaka på ett långt liv som resulterat i en mängd erfarenheter, samtidigt som hennes återstående livslängd är klart begränsad – och följaktligen inte heller tillhandahåller så stort utrymme för förväntningar på framtiden.

En livsberättelse är unik för varje individ – men den skapas också alltid i relation till olika färdiga sätt att betrakta och berätta om livet.

Livsberättelsen har både en kronologisk och en icke kronologisk dimension – den byggs upp kring en mer eller mindre tydlig tidslinje samtidigt som den också handlar om den mening man tilldelar sitt eget liv.

En livsberättelse skapas alltid utifrån ett nu – när nuet förflyttar sig förändras också livsberättelsen, eller synen på det förflutna och framtiden. Att leva innebär ur det perspektivet att befinna sig mitt i en pågående berättelse om det egna livet.

Ålder

Ålder kan framstå som en neutral kategorisering – men ålder har också ett kulturellt innehåll. I västvärlden betyder en människas ålder mycket för hur hon ser på sig själv och för hur hon betraktas av andra. Att vara i en viss ålder innebär att man måste förhålla sig till en standardiserad berättelse om vad det innebär att vara i en viss ålder. Vissa saker bör man göra i en viss ålder, andra inte. För att betraktas som ”normal” så måste man i någon mening vara vad man skulle kunna kalla ”jämnårig med sig själv”. Hur livsloppet förväntas bli hänger också ihop med förväntningar på kön, och andra maktordningar som klass och etnicitet.

Kategorin vuxen är överordnad. Kategorin vuxna konstrueras som det som uppfattas som naturligt och normalt medan barndom, ungdom och ålderdom snarare konstrueras som det som avviker från normen.

Sättet att se på de olika åldersfaserna innehåller en intressant paradox: vuxenkategorin är överordnad samtidigt som ungdomen utgör en stark norm. Det är inte ungdomar som utgör normen utan ungdomlighet, ungdomlighet konstrueras kring kropp, kläder, musik och är att betrakta som ett teckensystem med stark symboliska laddning. Unga och vuxna strävar efter samma ungdomlighet men de vuxna vill i övrigt inte dela de ungas villkor. Omvänt strävar nog de flesta unga efter att bli vuxna i meningen självständiga samtidigt som många kanske värjer sig mot andra sidor av ett tänkt vuxenliv, som vissa vanor, konventioner och rutiner. Ett uttryck om fångar något av den dubbla inställningen är ”vuxenpoäng”. Testa dig på www.vuxenpoang.se eller www.vuxenpoang.com! Dessa skämtsamma tester säger något om hur vi betraktar vuxenhet: De fungerar som en skämtsamma illustration till det paradoxala med att bli vuxen: att självständighet fordrar uppoffringar i form av sådant som också associeras med ofrihet.

Från ung till vuxen

Av tradition har övergången mellan ung och vuxen betraktats som en linjär process. Som en lång rad forskare visat kan den inte längre förstås på det sättet. Istället handlar det om en rad olika

övergångar som pågår parallellt men också flätas in i varandra på den unga människans väg mot ett allt större ekonomiskt oberoende och en ökande personlig autonomi. Exempelvis kan detta med att flytta hemifrån ofta vara en process utdragen över flera år. Många unga varvar studier, resor, arbete och kanske arbetslöshet. Ungdomsforskare talar om jojo-övergångar för att beskriva det här sättet att hoppa mellan olika positioner som ung respektive vuxen.

I hela västvärlden ser vi också en tydlig tendens till att ungdomstiden blir allt längre. Den kryper nedåt i åldrarna – barn blir ungdomar tidigare, samtidigt som allt fler unga frivilligt eller ofrivilligt skjuter upp vuxenlivet. Det tar allt längre tid för unga människor att etablera sig på arbetsmarknaden och i resten av samhället. Den förlängningen hänger nära samman med ökade utbildningskrav och en osäker arbetsmarknad.

Ökad globalisering – ökad individualisering

Två starka utvecklingsdrag är ökad globalisering och ökad individualisering. Det är två tendenser som kan verka motstridiga, men som i själva verket är tätt sammanlänkade.

Globalisering skapar en komplexitet som ställer stora krav på individen. Var och en måste orientera sig i en allt mer sammansatt värld. Individualisering handlar inte om att individen inte har varit viktig tidigare, utan om en process där enskilda människor blir mindre beroende av sociala band och mindre bundna av olika traditioner, historien.

Individualiseringen: För individen fler möjliga framtider, färre färdiga lösningar – krav på fler aktiva val. Trots att förutsättningarna för att ta det ansvaret på sätt och vis minskar – världen blir allt mer sammansatt och svårare att överblicka. Att välja är inte lätt. Dubbelhet och ambivalens: Större frihet – men också större osäkerhet, större tvång att faktiskt välja.

Viktigt med en kritisk blick: Färre färdiga lösningar i meningen att det inte är lika lätt som tidigare att följa i mammas och pappas fotspår in i vården, in i industrin. Samtidigt finns det en mängd andra upptrampade fotspår att gå i. Ungdomar ägnar sig i hög grad åt att reproducera sina föräldrars värderingar och yrkesval. Vi tenderar dock att betrakta vissa sorters val som reproduktion, medan vi ser andra som individuella fria val – fast det kanske handlar om reproduktion där också.

Steg mot vuxenlivet i berättelserna

Det är mycket i vårt sätt att berätta om våra liv som vi delar med varandra. En massa händelser som är kulturellt föreskrivna, som vi har lärt oss bör finnas med, viktiga steg som många går igenom – som börja skolan, utbilda sig, börja jobba, få barn... När det gäller unga människor blir

det här intressant i förhållande till föreställningar om vuxenblivande. Vad är det som gör att man blir eller känner sig vuxen? Vad ska man ha varit med om, vilka steg ska man ha tagit?

Vi föreställer oss gärna att den vägen går via att flytta hemifrån, utbilda sig, åka ut och resa, börja arbeta, skaffa en bostad och bilda familj. Under mitt arbete blev det tydligt att unga människors sätt att förstå sig själva som en del av ett livslopp i hög grad konstrueras genom den typen av övergångar.

Sofia: Jag är så rastlös...

Hur ser det ideala livet ut i ungdomarnas föreställningsvärldar? Det varierar förstås. Så här sa Sofia under den intervju jag gjorde med henne när hon var 22 år:

”Jag är så rastlös i mig själv. Det är så mycket jag vill göra... kulturer, andra människor, sevärdheter. Jag vill liksom kunna sitta där när jag är pensionerad, sitta i min gungstol och tänka 'å jag kommer ihåg när jag var i Paris, jag kommer ihåg när jag var där, när jag träffade den' och såna saker. Jag är inte sån där att jag skulle nöja mig med att skaffa barn nu och flytta ihop och jobba på ICA i Ludvika.”

Sofia målar upp två bilder: en av sig själv präglad av nyfikenhet, lust och längtan efter upplevelser, och en annan av alla dem som inte är som hon, de som är nöjda med att skaffa barn och jobba på ICA. Den senare bilden blir den kontrast som bekräftar Sofias eget val – en bild som visar att hon gör rätt.

Julia: Jag tog det ju fel väg...

När Julia som 22-åring berättar om sitt liv så handlar det mycket om hennes två barn – hon fick det första redan som 16-åring, och om hur hon fått kämpa för att skaffa sig en utbildning för att kunna jobba på resebyrå. Som 22-åring verkar hon vara ganska nöjd med sitt liv, samtidigt som hon ju vet att hon – med samma bilder som Sofia använder sig av i bakhuvudet – gjort fel.

Livsmanus

I intervjuerna med ungdomarna framträder ett par sådana här tydliga ”livsmanus” (eng. ’life-script’), det vill säga kulturella modeller för ett idealt respektive ett icke önskvärt liv. Ungdomarna relaterar till sådana manus både när de talar om det som varit och om framtiden. Ungdomarna tar spjärn mot dem för att tydliggöra vad de vill och inte vill i framtiden, och för att utvärdera sina

egna och andras redan gjorda val. De använder inte de här modellerna för att beskriva sina egna liv, men livsmanusen blir en del i deras självreflektion.

Det positivt laddade livsmanus som de flesta av ungdomarna på något sätt förhåller sig till säger att en ung människa bör skaffa sig utbildning, åka ut och resa, etablera sig på arbetsmarknaden och ha någonstans att bo innan det är dags att bilda familj. Samma ideal säger också att en ung människa bör kunna röra sig fritt och skapa sin identitet oberoende av rumsliga villkor. Detta livsmanus svarar mot de senaste decenniernas växande utbildningskrav och talet om en ökande globalisering. Enligt detta manus tar det tid att bli vuxen. Direkt inskrivet i det finns tanken om en förlängd ungdomstid. Så har det också blivit en norm att vänta med att skaffa barn till 30-årsåldern.

Det andra tydliga livsmanuset fungerar som en antites till det positivt laddade manuset. ”Jag är inte sån att jag skulle nöja mig med att skaffa barn nu och flytta ihop och jobba på ICA”, säger ju Sofia med en underförstådd referens till detta manus, som ger tidig etablering av familj och egen försörjning företräde framför utbildning och resande.

Inskrivet i dessa livsmanus finns också en klar idé om förhållandet mellan platser, klasser och kön. Det negativt laddade livsmanuset förknippas med mindre orter, en lågutbildad befolkning och en traditionell könsordning, medan det positivt laddade livsmanuset associeras med motsatsen. En viktig skillnad mellan det positivt och det negativt laddade manuset ligger i att det senare förknippas med vad som uppfattas som en lägre ambitionsnivå. De ungdomar som uppfattar sig leva i enlighet med det positivt laddade livsmanuset ser sig i allmänhet som fria och självständiga. Att detta utgör normen, att många andra gör likadant och att scriptet därmed kan sägas ha en tvingande karaktär påverkar inte deras uppfattning om att de har gjort ett fritt val. Ett liv i enlighet med det negativt laddade livsmanuset kan per definition aldrig betraktas som ett fritt val. Det tar sig bland annat uttryck i en föreställning om att man ”blir kvar” men aktivt väljer att flytta.

Förlängd ungdomstid uppfattas olika

Kulturella föreställningar om att vi lever i ett individualiserat samhälle går igen i många av intervjuerna. De färgar enskilda ungdomars funderingar över vad just de vill. De återspeglas också i deras oro över att inte veta vad de vill, och i deras sätt att lägga framtiden på sina egna axlar. Individualisering framstår bland ungdomarna som den yttersta normen. Att göra ”rätt” och vara ”normal” handlar i hög grad om att vara en fri individ som gör sina egna val. Det innebär inte att man alltid är säker på vad man vill. Det fria valet har en baksida i form av osäkerhet och ambivalens.

Några av de ungdomar jag intervjuat framhåller vikten av att våga kasta sig ut i det okända, och framhåller den öppna framtiden som sitt ideal. De vill skjuta upp alla avgörande beslut så länge som möjligt just för att ”ha alla möjligheter kvar”. Gemensamt för dessa ungdomar är att de har den grundtrygghet som följer av tillräckliga ekonomiska, sociala och kulturella resurser. För flera andra av ungdomarna råder det omvända förhållandet. Grundläggande osäkerhet i form av exempelvis svårigheter att komma ut på arbetsmarknaden, en utdragen väntan på besked om uppehållstillstånd eller ett svagt socialt nätverk får dem att i första hand sträva efter trygghet. Den som saknar grundläggande trygghet idealiserar inte osäkerhet och drömmer inte om en öppen framtid.

Den förlängda ungdomstiden kan se ganska lika ut på ytan, men vara av väldigt olika karaktär. Sofia och Emelie tar båda lång tid på sig för att etablera sig i samhället – de hoppar mellan olika jobb, utbildningar och arbetslöshet – men anledningarna till det är olika. I Emelies fall är det ofrivilligt. Hon vill ha jobb, bostad och familj, men har svårt att komma ut på arbetsmarknaden och hennes sambo som är från Mellanöstern får inget uppehållstillstånd. Sofia vill inte etablera sig – ”att rota sig är min värsta mardröm”, säger hon. I Emelies och Sofias fall: förhållandet mellan osäkerhet och trygghet. Emelie som haft en osäker uppväxt under små ekonomiska omständigheter, även social osäkerhet, strävar efter trygghet. Sofia som haft det ganska tryggt, även om hon inte badat i pengar, kan kosta på sig att ha det osäkra som ett ideal.

Jag kunde också se ett tredje sätt – en strävan efter att etablera sig på ett område (i arbetslivet kanske) samtidigt som man vill leva ett ungdomligt liv i övrigt – till exempel absolut inte bilda familj.

Stora och små berättelser vävs in i varandra: Dubbel hermeneutik

Vår förståelse av oss själva och världen handlar om att små och stora berättelser vävs in i varandra och ingår i en ständig spiralliknande tolkningsprocess. Hos ungdomarna är det tydligt att idéer om individualisering färgar deras förståelse av samhälleliga förutsättningar och deras egna liv.

Giddens använder begreppet dubbel hermeneutik för att beskriva vad som händer i mötet mellan små och stora berättelser. På samma sätt som människors berättelser sätter spår i vetenskapliga tolkningar sätter vetenskapen spår i individernas sätt att förstå sina liv. Att tolka livsberättelser handlar om att utveckla förståelse för hur varje individ skapar sin version av sin kulturella samtid.

Individualisering på olika nivåer

Med ett sådant här synsätt blir samhällsteori inte bara tolkningsramar som kan användas för att förstå empiriskt material, i det här fallet intervjuer. Det handlar också om att förstå vilka spår teorier och vetenskapligt tänkande sätter i människors förståelser av sina liv. De norska ungdomsforskarna Olve och Kränge har föreslagit en enkel uppdelning som kan fungera som ett redskap för det.

De urskiljer tre nivåer som samspelar – men utan att det är självklart hur det samspelet ser ut, eller hur det påverkar enskilda personer. Med individualisering som exempel går det att resonera så här:

Institutionell nivå: Samhället organiseras på den här nivån med skola, vård, lagar, regler. Här är det tydligt att individualiseringen ökar, till exempel med ökade valmöjligheter/krav på att välja inom skola och vård. Förutsättningarna går mot ökad individualisering.

Kulturell nivå: Avser samspelet mellan människor – hur vi samspelar med varandra, pratar, umgås, allt det underförstådda, det vi uppfattar som självklart, de betydelser vi lägger i olika saker. Här är det tydligt att individualisering är ett centralt värde i vår kultur, det västerländska samhället. Oavsett vad vi själva tycker och gör så påverkar den här starka normen oss alla – blir en slags måttstock som talar om vad som är bra och dåligt, bättre och sämre. Den kommer att stå för det självklara. Oavsett vad vi tycker om det – om vi avfärdar det som en myt eller ser det som ett ideal – så påverkar den oss, den griper in i våra liv på olika sätt.

Individuell nivå: Här är det inte givet vad som händer. Blir vi verkligen mer individualiserade i vardagen? Klass, kön, etnicitet spelar stor roll liksom personliga förutsättningar och vilka människor man möter.

Arbete, livsval och ideal

Några viktiga utvecklingstendenser som jag tagit upp i anslutning till temat arbete, livsval och ideal:

- Förlängd och differentierad övergång ung – vuxen. Vuxenhet är normen, ungdomlighet det dominerande idealet. Vad det innebär att vara vuxen har därmed fått en mer flexibel kulturell betydelse.

- Arbetet är fortfarande centralt i vuxenblivandet eftersom egen försörjning ger tillträde till andra arenor. Av den anledningen är arbete något som vissa kategorier unga vill skjuta på.
- Vi har blivit mera fria att välja –men också på ett annat sätt tvingade att göra det. Vi väljer inte en gång för alla – många val kan ändras.
- Val sker inom vissa ramar – de är aldrig förutsättningslösa. Samspelet erfarenhet – förväntan betyder mycket för ungas val. Det gör också olika ideal/livsmanus. Livsmanus används ofta för att värdera egna och andras val.
- Stora och små berättelser vävs in i varandra. Att förstå ideal och livsval handlar mycket om att se hur olika nivåer samverkar i tanke och handling. Inte minst den kulturella nivån är viktig.

Sofia – 10 år senare

Hur gick det för 15-åriga Sofia, som sa ”man gör ju livet”? Som 25-åring tycker hon fortfarande att det är svårt att se framåt. Dels för att hon gärna vill dra ut på vuxenblivandet ännu några år. Dels för att hon tycker det är svårt att välja. Hur ska man veta vad som är rätt? Vad som är bäst för en själv, för andra, för samhället?

Ingen kan säga till en ung människa vad som är bäst. Kanske är det inte heller sådana svar som behövs, utan hjälp att reflektera. De intervjuer jag gjorde med Sofia och de andra pekade mot reflektion som det kanske viktigaste verktyget i en komplex värld, och för att diskutera arbete, livsval och ideal. Den som fått hjälp att reflektera kan göra friare val och lättare respektera andras.

Paneldiskussion om Arbete, livsval och ideal

Med Markus Uvell (Svenskt Näringsliv), Irene Wennemo (LO), Berndt Molin (Arbetsförmedlingen) och Susanne Zander (Ungdomsstyrelsen)

Moderator: Maths Isacson

Referat: Bodil Axelsson

Inledande anföranden från paneldeltagarna

Markus Uvell, Svenskt Näringsliv, ger några generella kännetecken för unga människor: Många är individualistiska, flexibla och krävande. De är öppna för att byta jobb och land men accepterar inte vilka villkor som helst. Kanske finns det en idolgeneration som vill bli belönade efter prestation och individ. Men de är inte ytliga i den meningen att de bara är intresserade av sig själva. Det är fel med ett system som skyddar dem som jobbat länge, utbildningssystemet är problematiskt och ingångslönerna är för höga. Det är en utmaning att ta tillvara den fantastiska resurs som unga människor är.

Irene Wennemo, LO, konstaterar att det är en besvärlig och långsam process att etablera sig på arbetsmarknaden. Arbete är viktigt för många men det finns stora skillnader i värderingar som kan kopplas till klass, kön och bostadsort. Ute i landet finns det ett starkt villa-volvo-vovvemönster. Tjejer har fler tillfälliga anställningar och cirka 60 % går vidare till högskoleutbildning. För pojkar finns det andra möjligheter att etablera sig. Många av de traditionellt manliga gymnasieprogrammen ger yrkesutbildningar som direkt ger arbete och bra livsinkomster. De alternativen finns inte för tjejer i samma utsträckning. De traditionella tjejjobben inom vård och handel ger inte så enkel etablering. Därför går tjejer i högre utsträckning till högskolan. Irene Wennemo kommenterar också att social kompetens inte är av lika stor vikt för yrkeskunskapsjobb som för andra typer av arbeten. Konkurrensen är inte heller så hård för yrkeskunskapsjobb.

Berndt Molin, AF, menar att det är svårt att generalisera när det gäller ungdomar. Just nu är det svårt att få arbete, oavsett livsval. Arbetsgivarnas krav har successivt ökat och många av dem som är inskrivna på AF har varit arbetslösa länge. Utbildningssystemets utbyggnad gör att valen skjuts fram. AF kan vägleda och har instrument att göra det för dem som har en inriktning. De som bäst behöver stöd har AF svårast att jobba med.

Susanne Zander, Ungdomsstyrelsen, framhåller att individualiseringen ökar bland högutbildade. Just nu finns en stor ungdomsgeneration och det är en generation som växt upp i stora klasser. De är vana att vara många och konkurrera med varandra. Detta kan föda bekräftelsebehov. Men idag är ungdomsgrupperna heterogena. Servicesektorn växer och där är unga överrepresenterade. Få unga arbetar i stat, kommun och landsting. Individfokusen ökar och jojo-etablering är vanligt medan samhällets stödstruktur är byggd för en linjär etablering på arbetsmarknaden, det vill säga att man går från skola till arbete och inte går fram och tillbaka.

Diskussion

Irene Wennemo: Kopplingen mellan skola och arbetsliv är en svart fläck och att många har liten arbetslivserfarenhet. Vissa yrken, som till exempel läkare, jurister och hantverkare, fasas in i arbetslivet. Annars sker färdighetsutbildningen på arbetsplatser. Skolan har svårt att lära ut yrkesvärderingar, exempelvis vikten av att komma i tid.

Markus Uvell: Yrkesutbildningar är inte lika fint som högskola men i andra sammanhang talas det om utbildning som något man gör i brist på annat.

Bernt Molin: Det finns en skevhet mellan vad unga vill och vad arbetsmarknaden efterfrågar. Det är av betydelse att skapa rimliga förutsättningar för unga människor att göra rationella val. Hur skapas diskrepansen mellan unga människor och arbetsmarknaden? Branscher och arbetsgivare har ett ansvar för att ge riktningar.

Susanne Zander: Generellt vet ungdomar lite om arbetsmarknaden, de får sina jobb genom nätverk. Samtidigt överöses unga med information så det behövs informationsurskiljning. ”Kulfaktorn” är ofta avgörande för yrkesvalet. Är det inte kul så kommer man inte att trivas och det uppskattar inte heller arbetsgivare.

Irene Wennemo: Det gäller att hålla emot och att ge redskap för pragmatiska val. Bilar ska repareras så om en pojke är intresserad både av bilar och av musik så är det kanske bättre att han väljer att utbilda sig till bilmekaniker än till hårdrockare. Hantverkaryrken går ofta i arv. Idag är yrkesutbildningar inte återvändsgränder, det kan istället teoretiska utbildningar vara. Man borde våga vägleda mera.

Maths Isacson: Behöver vi lärningsutbildningarna igen?

Markus Uvell: Utbildningar åldras snabbare och snabbare eftersom vi har högre omställningstakt i samhället.

Berndt Molin: Kontakter skapar jobb, 70% av jobben tillsätts genom informella kontakter. Nätverk är viktiga i industrisammanhang också.

Maths Isacson: Finns det inte inläsningsrisker med lärlingssystemet?

Berndt Molin: Det finns en överkvalificering i arbetslivet och en trögörlighet hos många.

Irene Wennemo: Ibland blir överkommandet av social reproduktion och snedrekrytering för viktigt. Varför är vi så rädda för det? Vi har tittat på ett norskt gymnasieprogram med yrkesexamen som innebär två plus två år med en lärningsstege. Här arbetar man med att ge generella yrkeskunskaper som kan överföras mellan arbetsplatser. Yrkeskunskap kan tydliggöras genom curriculum. Man kan lära sig ett yrke som man har nytta av på hela arbetsmarknaden. Det kommunala huvudmannskapet för gymnasieutbildningar i Sverige kan orsaka problem.

Markus Uvell: Facket och arbetsgivarna är sams och ense om att utbildningshysteri och kommunaliseringen av gymnasieutbildningarna är problematiskt. Kommunerna vill stödja sig själva. Svenska småföretag är osynliga.

Susanne Zander: Yrkesinformationen i skolan är bristfällig. Ofta finns det bara en yrkesvägledare på en hel skola. Undrar över vad som händer med lärlingsskapet i globala företag? Hur gör vi med de nya yrken som uppstår hela tiden?

Berndt Molin: Problem uppstår när lärningsystemet överutnyttjas och tränger undan riktiga jobb.

Maths Isacson: Är det så att det finns två världar. En medial värld och så en med traditionella yrken?

Irene Wennemo: Det finns en spännvidd mellan yrken. Elektriker och snickare använder enormt mycket matte. Akademikeryrken handlar däremot mycket om att skriva. Det handlar om att inte

falla i fällan och inte se att alla jobb utvecklas. Skolan har en aversion mot färdighetsutbildning. Men har man lärt sig grunderna så kan man vidareutvecklas på jobbet.

Markus Uvell: Det är en teoretisk konstruktion att tala om nya jobb och gamla jobb liksom att skilja mellan service och industri. Industrier blir mera serviceinriktade. Vi får inte förhindra framväxten av nya jobb genom att hålla fast vid gamla strukturer.

Maths Isacson: Den linjära etableringen har förkastats och istället har vi en jojo-etablering. Vad händer i relation till lärlingsutbildningarna? Hur går detta ihop?

Susanne Zander: Hälften har en linjär etablering och vi vet inte om jojo-etableringen är självvald alla gånger eller om det är en strukturell förutsättning.

Irene Wennemo: Jag håller med. Skolan har dessutom svårt att ge social kompetens för arbetslivet, hur man är social, hur man kommer i tid. Mediebilder påverkar unga.

Markus Uvell: Människor presterar i mediernas tävlingsprogram. Svensk Näringsliv och LO borde skapa en reality-såpa om industrin.

Irene Wennemo: Industrin har kvalificerade jobb. Snickarprogrammet har skapat ett sug efter byggnadsutbildningen. Det har blivit större konkurrens om platserna på dessa gymnasieprogram. Det är inte ekonomiskt för vare sig individ eller samhälle att det finns för få korta utbildningar som leder till jobb. Man måste också kunna byta jobb mitt i livet.

Från publiken

- Det måste finnas en balans mellan liv och arbete och ett samhälle för alla. Vi måste problematisera bilden av vad ett arbete är. Det är inte bara lönearbete som är arbete.
- Finns det en mismatch mellan vad människor vill och vad företagen behöver? Finns det dubbla marknader? En utbildningsmarknad där till exempel kommuner erbjuder utbildningar som det inte finns jobb för? Ett exempel är musikalutbildningar som kommunerna tjänar pengar på, medan det inte finns motsvarande utbud av arbetstillfällen. Vilka kanaler finns det för att prata om de yrken som ger ett bra liv?

Markus Uvell: Syftet med utbildningssystemet är att försörja arbetsgivare med arbetskraft.

Berndt Molin: AF lägger mycket resurser på att informera.

Maths Isacson: Vad gör man i andra länder?

Berndt Molin: Alla sitter i samma båt.

Susanne Zander: Mobilitet. 60% av de unga jobbar utomlands men det handlar ofta om genomgångsjobb inom hotell, handel och restaurang. De sparar ihop pengar till resan och kommer tillbaka.

- Om ungdomar ska välja mer rationellt finns ett informationsproblem, det handlar om att ge resurser för att tolka all den information som finns.

Maths Isacson sammanfattar: Mediebilden förenklar. Det finns behov av mer kvalificerad arbetskraft och det finns problem med mismatch, med glapp mellan efterfrågan och utbud, ett behov av mer information.

Anteckningar: Bodil Axelsson, Linköpings universitet.

Föredrag

Attityder till arbete – en internationell utblick

Tomas Berglund

Inledning

Detta föredrag handlar om attityder till arbete. En första fråga som kan ställas är dock vad som avses med attityder till arbete? I en snäv bemärkelse brukar socialpsykologin definiera attityder som en värderande hållning till ett attitydobjekt av något slag. Ett exempel är arbetstillfredsställelse. Här utgörs attitydobjektet av personens arbete vilket individen upplever som mer eller mindre tillfredsställande eller otillfredsställande.

I detta föredrag kommer jag dock använda en lite bredare betydelse av begreppet och närma mig vad som i engelskan brukar kallas ”Work orientation”. Med det avses hur individen ser på arbetets betydelse i hennes liv, till exempel om det är en arena för självförverkligande eller om det endast ses som ett nödvändigt ont. Mer specifikt kommer föredraget fokusera på vilka aspekter av ett arbete som man uppfattar som viktiga. Är till exempel hög lön en viktig aspekt av ett arbete eller är det om man kan hjälpa andra människor i det? Och skiljer sig det man uppfattar som viktigt i ett arbete mellan olika länder? Till sist skall jag belysa betydelsen av graden av överensstämmelse mellan det individen tycker är viktigt i ett arbete och de egenskaper hennes arbete faktiskt har för upplevelsen av arbetstillfredsställelse.

Datamaterial

Det datamaterial som denna framställning bygger på är enkätundersökningen ”Work orientation” utförd av samarbetsorganisationen ISSP (International Social Survey Programme) under 2005. Totalt ingick 30 länder i studien. Jag kommer dock fokusera på 28 av dem i de följande analyserna. I respektive land har ett representativt urval av landets vuxna befolkning fått en enkät att besvara. Stickprovsstorleken varierar från cirka 900 till närmare 3 000 individer.

I tablan nedan anges de frågor som studerats. Individerna har fått ta ställning till 8 frågor och för var och en av dem tagit ställning till hur viktiga olika egenskaper av ett arbete är.

Hur viktigt är...

- ...anställningstrygghet?
- ...hög inkomst?
- ...goda karriärmöjligheter?
- ...intressanta arbetsuppgifter?
- ...ett arbete där man får arbeta självständigt?
- ...ett arbete där man kan hjälpa andra människor?
- ...ett arbete som är nyttigt för samhället?
- ...ett arbete där man kan styra sina arbetstider?

Svarsalternativ:

Mycket viktigt; Viktigt; Varken viktigt eller oviktigt; Inte särskilt viktigt; Inte alls viktigt

Vad värderar svenskar som viktigt i ett arbete?

Låt oss inleda med att studera vad svenskar värderar som viktigt i ett arbete. I diagram 1 presenteras andelen som anser de olika aspekterna från tablån ovan vara en ”mycket viktig” eller ”viktig” egenskap i ett arbete. På första plats kommer ett intressant arbete. Andelen som tycker detta är viktigt ligger över 90 procent. Det gäller också anställningstrygghet som över 90 procent tycker är viktigt i ett arbete. Den egenskap som lägst andel tycker är viktigt gäller karriärmöjligheter.

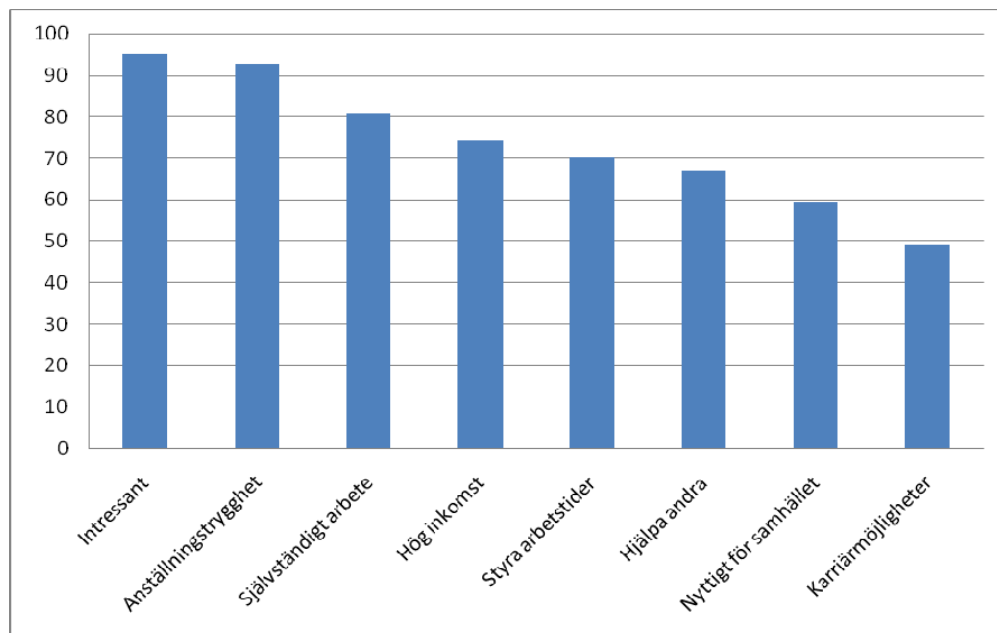

Diagram 1. Arbetets egenskaper. Andel som svarat "mycket viktigt" eller "viktigt" (%).

I den fortsatta framställningen kommer jag framförallt att fokusera på några av dessa egenskaper. Det är, för det första, anställningstryggheten. Som visades ovan är det en egenskap i ett arbete som en övervägande majoritet i Sverige ser som viktigt. Inom två grupper är dock denna värdering i någon mån inte lika utbredd. Det är bland egenföretagare och personer i chefspositioner. Dessutom varierar det med utbildningsnivå där fler med lägre utbildningsnivå ser det som viktigt än personer med högre utbildningsnivå.

En annan egenskap i ett arbete som kommer fokuseras gäller karriärmöjligheter. Denna egenskap värderas något högre bland personer med hög utbildningsnivå. Förutom detta är också ålder en viktig faktor, där en större andel yngre än äldre värderar det som viktigt. Förklaringen till detta är förmodligen en livscykeffekt, då äldre har haft mer tid på sig att hitta ett jobb som passar dem och anpassa sina mål mot verkligheten. Yngre har istället mer förväntningar på att i framtiden hitta sitt drömjobb.

Ett självständigt arbete kommer också att belysas internationellt. Också här är ålder viktigt: en större andel inom åldersgruppen 40-49 år tycker att självständigt arbete är viktigt än i övriga åldersgrupper. Ett liknande mönster fann jag också i min avhandling (Berglund 2001). Då gällde det 30-39 åringar. I avhandlingen analyserades dock data från 1997, vilket betyder att flera från den åldersgruppen i undersökningen från 2005 nu hamnar bland 40-49 åringar. Resultatet tyder på att vi har att göra med en generationseffekt, där födda på 60-talet tenderar att ha mer individualistiska värderingar än övriga födelsekohorter.

Till sist kommer vi också titta närmare på om man värderar ett arbete som är nyttigt för samhället. Denna värdering kännetecknar i högre utsträckning kvinnor än män och offentligt anställda i högre utsträckning än privat anställda.

En internationell utblick

I det följande avsnittet kommer en internationell utblick ges mot ett ganska brett urval av länder från flera av världsdelen (se appendix för landförkortningar). Dock är ändå majoriteten av länderna i undersökningen från Europa. I diagram 2 presenteras andelen som tycker det är mycket viktigt eller viktigt med anställningstrygghet i ett arbete. Det finns några saker att lägga märke till i diagrammet. För det första värderas anställningstrygghet som viktigt av över 90 procent av de svarande i nästan alla 28 länder. Det finns dock tre undantag. För det första är det Danmark som har den lägsta andelen: drygt 80 procent ser det som viktigt. Denna iakttagelse är intressant då Danmark i en nordisk jämförelse har ganska svaga regler kring anställningsskydd. Förutom Danmark ligger också Dominikanska Republiken och Japan under 90 procent. Att Japan hamnar här kan kanske vara lite förvånande eftersom landet är känt för sin höga

anställningstrygghet. Relativt sett värdesätter japanerna detta i mindre utsträckning än i de flesta av de andra länderna.

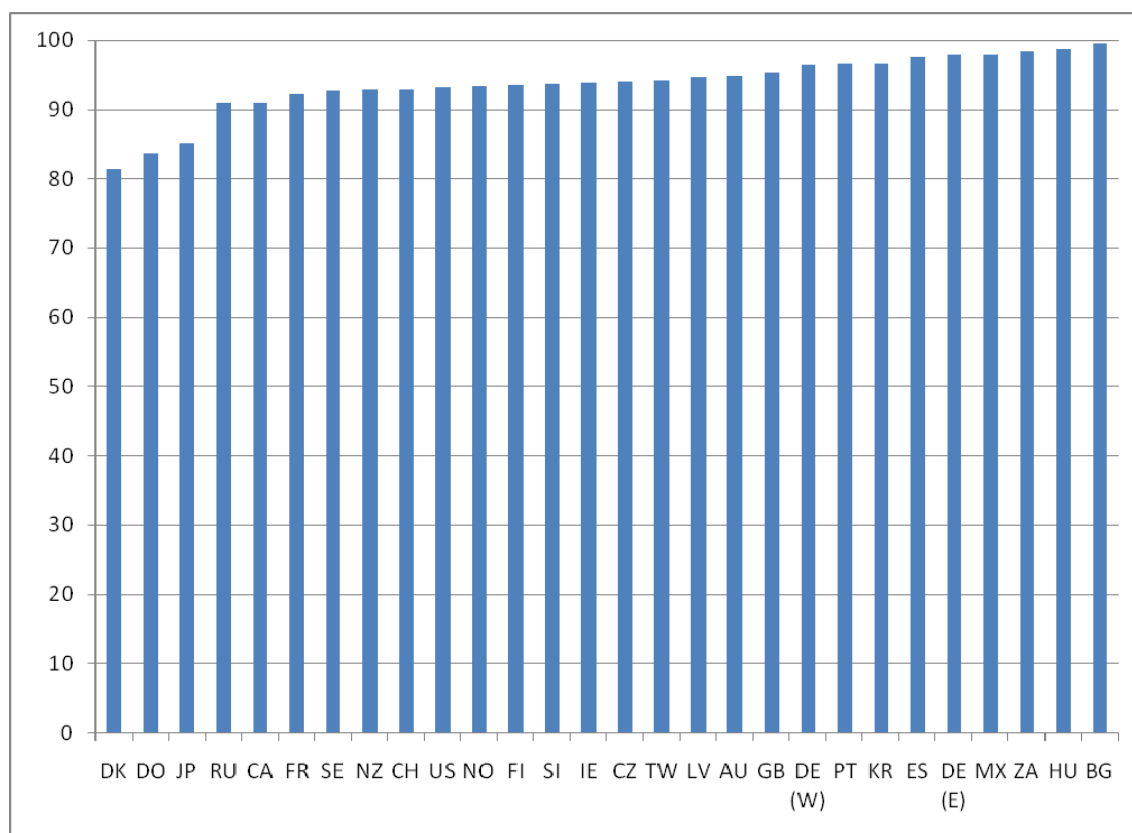

Diagram 2. Anställningstrygghet. Andel som svarat "Mycket viktigt" eller "Viktigt"

När det gäller hur man värderar karriärmöjligheter (diagram 3) i olika länder, så är spridningen betydligt större än vad gäller anställningstrygghet. I till exempel USA värderar drygt 85 procent av befolkningen det som en viktig egenskap i ett arbete. I de nordiska länderna är andelen betydligt lägre – mellan 40 och drygt 50 procent. I Japan är andelen lägst. Men landet skiljer också ut sig ur ett ostasiatiskt perspektiv – jämfört med sina grannar, Taiwan (TW) och Sydkorea (KR), ligger Japan på en betydligt lägre nivå.

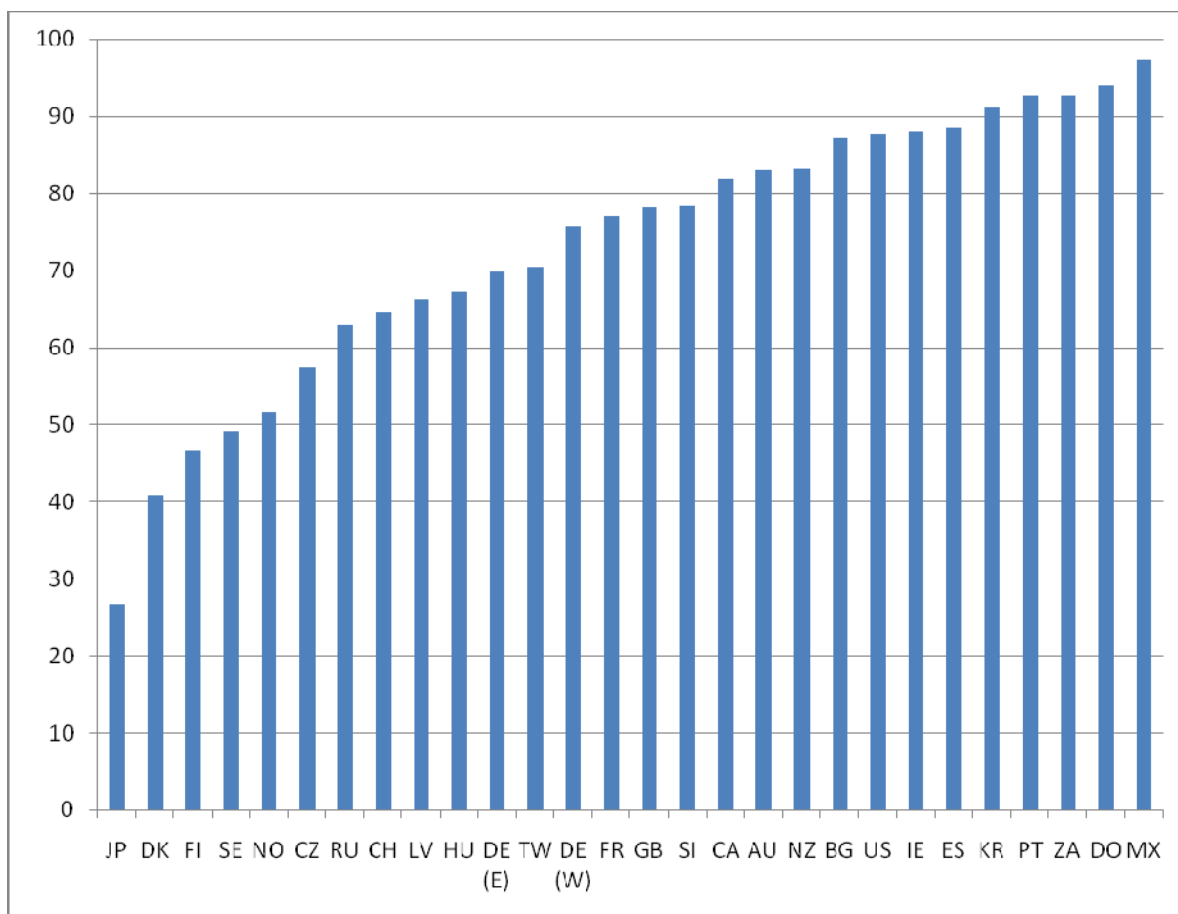

Diagram 3. Karriärmöjligheter. Andel som svarat "Mycket viktigt" eller "Viktigt"

Också när det gäller ett självständigt arbete skiljer Japan ut sig (diagram 4). Här finns den minsta andelen som tycker det är viktigt i ett arbete. På den motsatta sidan finns Danmark där närmare 90 procent tycker det är en viktig egenskap i ett arbete. Sverige befinner sig någonstans i mitten vid en internationell jämförelse.

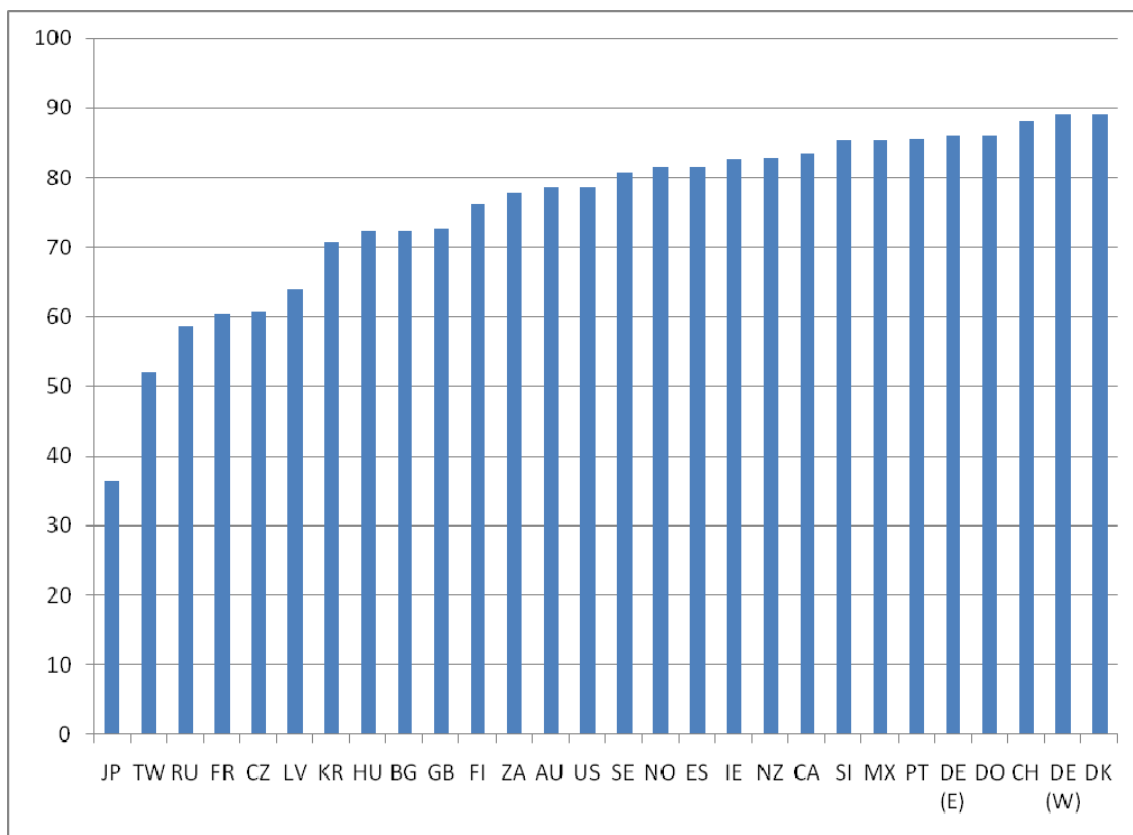

Diagram 4. Självständigt arbete. Andel som svarat "Mycket viktigt" eller "Viktigt"

Till sist skall vi också titta på hur man i olika länder värderar egenskapen att arbetet skall vara nyttigt för samhället. Som framgår av diagram 5 är detta ett spritt värde i USA, där nästan 90 procent tycker det är viktigt i ett arbete. De lägsta andelarna finner vi i de nordiska länderna. En förklaring till denna skillnad kan vara att vi i Norden mer associerar ordet "samhälle" med staten, medan "society" i ett amerikanskt sammanhang mer kan syfta på närmare sociala och ideella gemenskaper.

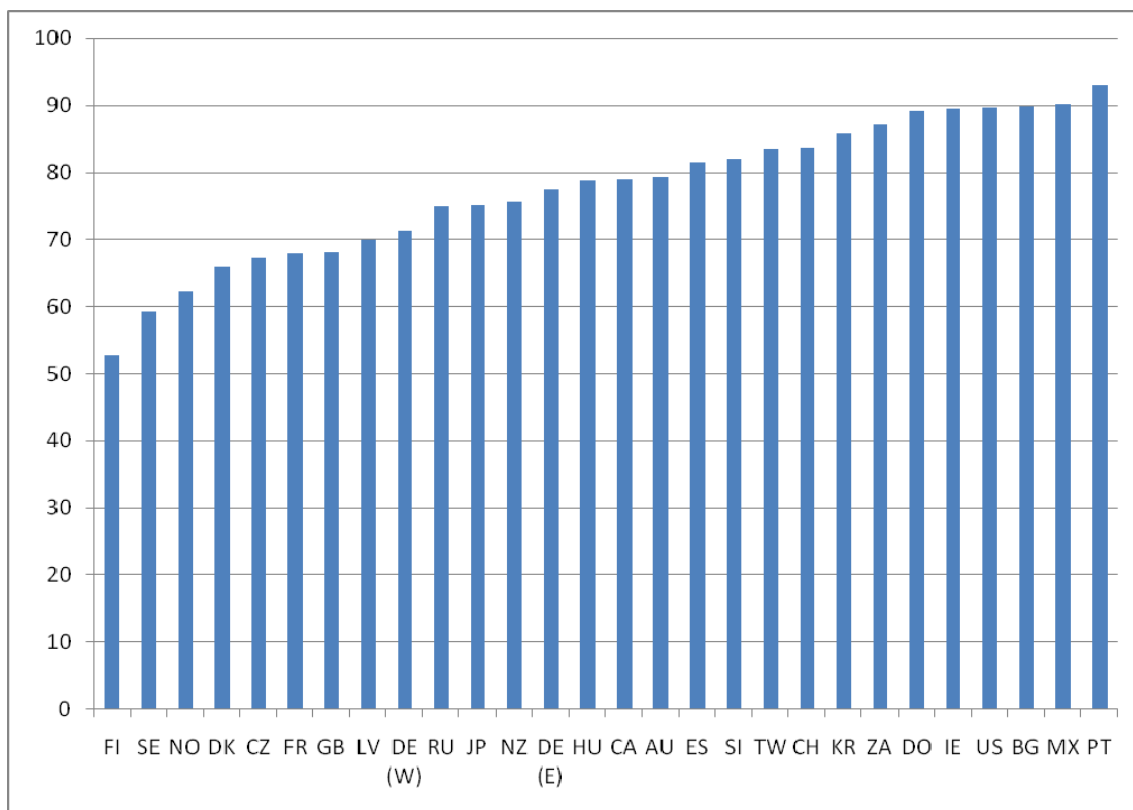

Diagram 5. Nyttigt för samhället. Andel som svarat "Mycket viktigt" eller "Viktigt"

Det finns också ett annat intressant fenomen att lägga märke till i diagrammet. Det är skillnaden mellan Väst- och Östtyskland. Tyskland är ju nu sammanslaget, men undersökningen skiljer fortfarande på de två delarna av landet. Det gör det också möjligt för forskningen att undersöka betydelsen av stora sociala förändringar för människors värderingar. Att ha ett arbete som är nyttigt för samhället var förmodligen ett värde som var mer omhuldat i Östtyskland under den kommunistiska eran än i Västtyskland. Om så är fallet bör vi också kunna finna värderingsskillnader mellan generationerna som är mycket större i Öst- än i Västtyskland. I tabell 1 redogörs för detta.

Tabell 1. Generationsskillnader i Väst- och Östtyskland. Procent.

Åldersgrupp	Västra Tyskland	Östra Tyskland	Skillnad
18 - 29	68,3	66,7	1,6
30 - 49	70,8	75,0	4,2
50 -	72,9	82,8	9,9
Totalt	71,4	77,4	6,0

Som förväntat är skillnaderna mellan generationerna mycket mindre i Västtyskland än i Östtyskland. Ett arbete som är nyttigt för samhället är ett mycket mer utbrett värde bland äldre östtyskar än bland yngre. Hos den sistnämnda gruppen är det ungefär lika utbrett som i Västtyskland. Resultatet tyder på att östtyskarna socialiserats under olika samhällssystem där värdet av ett samhällsnyttigt arbete varit mer eller mindre viktigt.

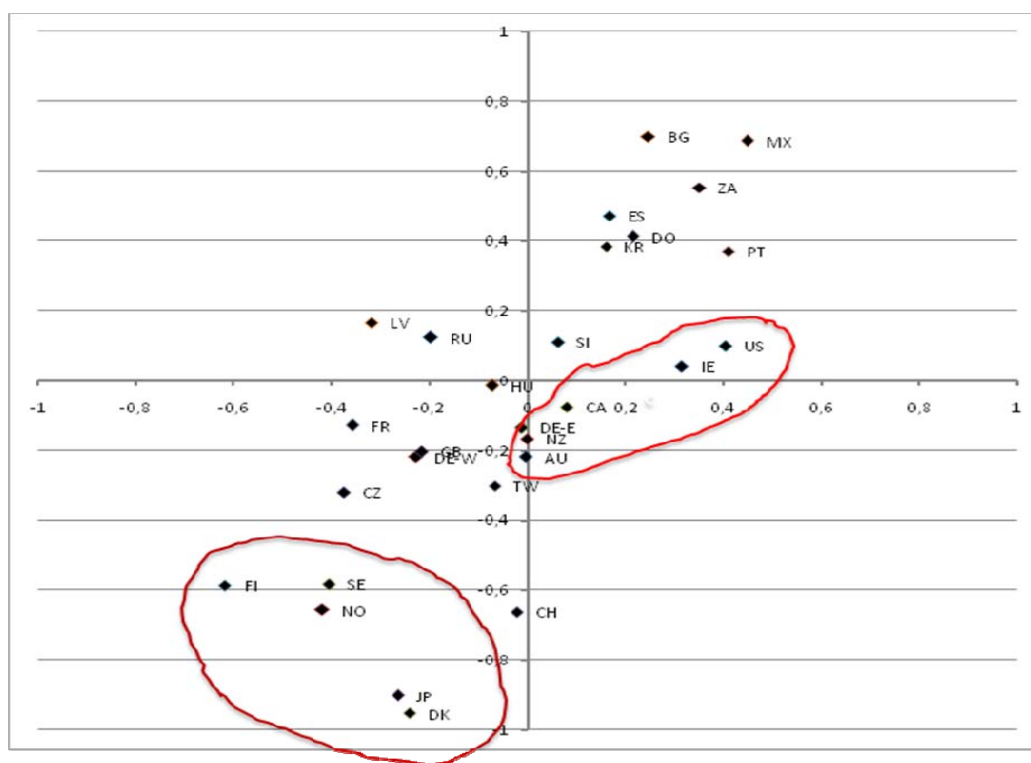

Diagram 6. Ländernas inplacering utifrån två värddimensioner.

För att ge en mer sammanfattande bild av ländernas inbördes likheter placeras de in utifrån två dimensioner som går att urskilja i data (se närmare Berglund 2001). X-axeln mäter hur utbrett en

altruistisk värdedimension är inom befolkningen (viktigt med ett arbete där man kan hjälpa andra och som är nyttigt för samhället). På y-axeln placeras länderna in efter hur utbredd en karriärstisk attityd (viktigt med hög lön och karriärmöjligheter) är bland befolkningen. De nordiska länderna återfinns tillsammans med Japan i den nedre vänstra kvadranten som innebär att dessa värden inte har en så stor spridning. Det går också att finna ett annat kluster av liberala Anglo-Amerikanska länder (till exempel USA, Australien med fler). Dessa länder ligger dock mer centralt i diagrammet, vilket indikerar en större utbredning av värderingarna, i alla fall i jämförelse med de nordiska länderna.

Överensstämmelsen mellan vad man anser vara viktigt och hur man har det i sitt arbete

Ovan har det redogjorts för ett antal aspekter av ett arbete som människor värderar som mer eller mindre viktiga i ett arbete. En följdfråga till detta är vad det betyder att ha ett arbete som innefattar de aspekter som man uppfattar som viktiga.

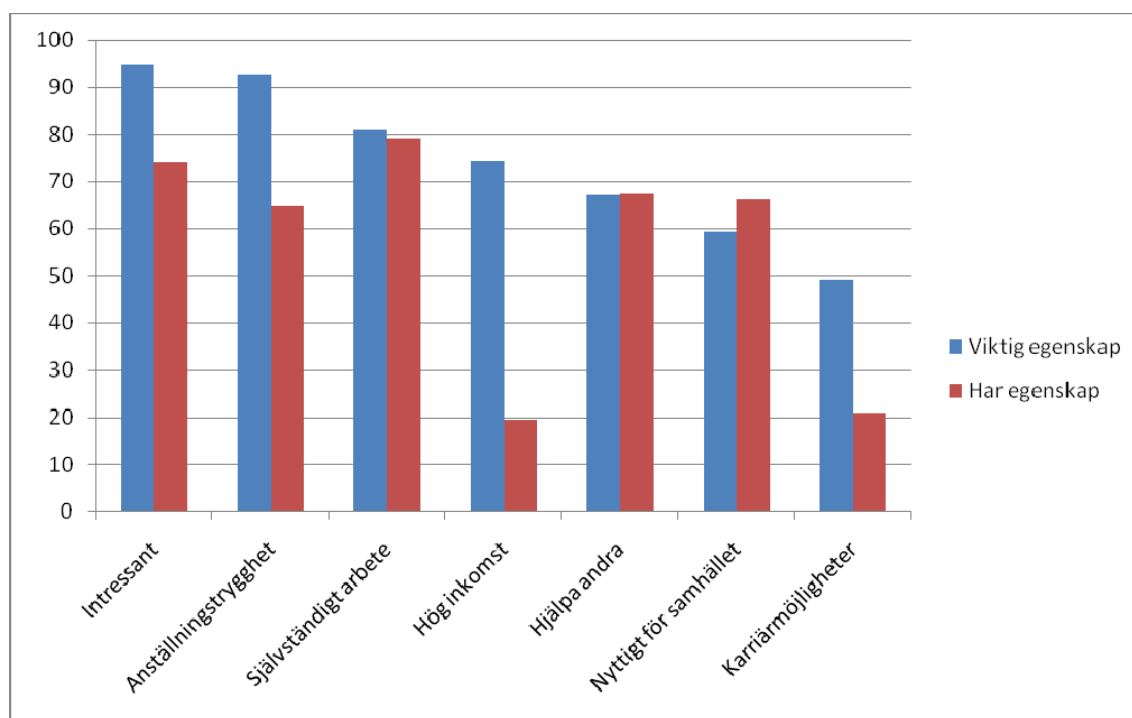

Diagram 7. Överensstämmelse mellan vad man anser vara viktigt och hur man har det i sitt arbete. Sverige. Procent.

I diagram 7 visas både vad svenskar värderar som viktigt i ett arbete (blå stapel) och andelen som instämmer i att deras arbete har denna egenskap (röd stapel). De bästa överensstämmelserna finner vi vad gäller självständigt arbete, ett arbete som är nyttigt för samhället och ett där man

kan hjälpa andra människor. Här är staplarna ungefär lika höga. För de övriga fyra egenskaperna hittar vi ganska stora diskrepanser. Det gäller framförallt ”hög inkomst” där närmare 75 procent av svenskarna säger att det är viktigt, men endast cirka 20 procent instämmer i att deras arbete har den egenskapen.

Har upplevelsen av överensstämmelsen mellan det man värderar som viktigt och det man finner i sitt arbete någon ytterligare konsekvens? I tabell 2 visas sambandet mellan graden av överensstämmelse och arbetstillfredsställelse.

Tabell 2. Sambandet mellan graden av överensstämmelse och arbetstillfredsställelse. Sverige. Pearsons' r.

	Arbetstillfredsställelse
Intressant arbete	0,48
Karriärmöjligheter	0,33
Självständigt arbete	0,26
Hög inkomst	0,22
Anställningstrygghet	0,18
Hjälpa andra	0,11
Nyttigt för samhället	0,07

Det sambandsmått som här presenteras kan variera från -1 till 1, där 0 betyder att det inte finns något samband. Vad vi kan se här är att graden av överensstämmelse mellan värderingen av och att ha ett intressant arbete har det starkaste sambandet med arbetstillfredsställelse. Det betyder således att liten överensstämmelse tenderar att hänga ihop med låg tillfredsställelse och stor överensstämmelse med hög arbetstillfredsställelse. Också överensstämmelse vad gäller karriärmöjligheter har ett ganska starkt samband med arbetstillfredsställelse. Ett svagt samband har de altruistiska aspekterna av ett arbete.

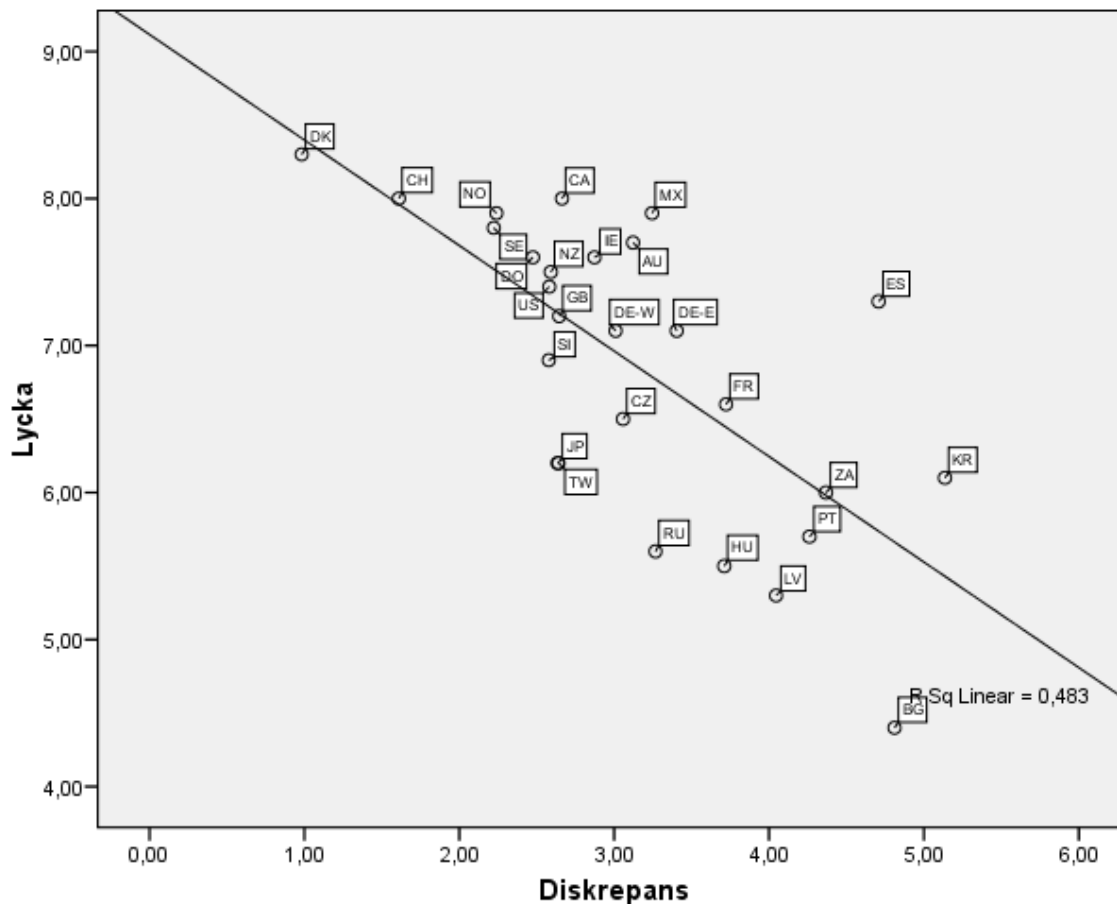

Diagram 8. Sambandet mellan diskrepansindex och lycka (World Database of Happiness).

Avslutningsvis presenteras också betydelsen av överensstämmelsen mellan det man tycker är viktigt i ett arbete och det man faktiskt har i ett internationellt perspektiv. Jag har här konstruerat ett generellt diskrepansindex som fångar upp varje avvikelse mellan värderingarna och det man har i sitt arbete i en summerad skala. Det första man kan konstatera är att bäst överensstämmelse finns i Danmark och Schweiz. Också de övriga nordiska länderna har liten grad av diskrepans. I diagram 8 visas till sist ett samband på nationsnivå mellan diskrepansindexet och lycka (World Database of Happiness). Sambandet är ganska starkt, vilket antyder att överensstämmelsen mellan det som man tycker är viktigt i ett arbete och de egenskaper arbetet faktiskt har också är betydelsefullt för en mer generell tillfredsställelse, eller lycka, i ett samhälle.

Avslutning

Detta föredrag har fokuserat på hur människor i Sverige och internationellt värderar några väsentliga egenskaper i ett arbete. I Sverige anser en betydande majoritet (över 90 procent) att ett intressant arbete och ett arbete med anställningstrygghet är mycket viktigt eller viktigt. Det sistnämnda har vi också kunnat se som ett utbrett värde i de allra flesta länderna. För andra egenskaper, till exempel karriärmöjligheter, hittar vi större värderingsskillnader mellan länderna. Här finner vi de lägsta andelarna som värderar det som viktigt i de nordiska länderna, tillsammans med Japan. Att ha ett arbete som är nyttigt för samhället är inte heller ett så utbrett värde i Norden. Däremot tycker en större andel att ett självständigt arbete är viktigt – i Sverige och Norge är det till exempel drygt 80 procent. Störst andel bland samtliga länder finns i Danmark där närmare 90 procent av befolkningen ser det som ett viktigt värde.

Det visar sig att överensstämmelsen mellan det man värderar som viktigt i ett arbete och i vilken utsträckning som man faktiskt finner egenskapen i sitt arbete är betydelsefullt för människors arbetstillfredsställelse. För Sverige finner vi de starkaste sambanden vad gäller ett intressant arbete och ett arbete med karriärmöjligheter. I ett internationellt perspektiv verkar det också som att överensstämmelsen mellan vad man uppfattar som viktigt och det man har i sitt arbete är betydelsefullt för en mer generell tillfredsställelse i ett land. Analysen uppvisar nämligen ett ganska tydligt samband mellan graden av överensstämmelse och den generella lyckonivån i länderna. Människors värderingar och preferenser kring arbete, det utbud av arbeten som erbjuds på arbetsmarknaden och möjligheten att faktiskt få ett arbete som man vill ha kan därför ses som ganska betydelsefulla förhållanden i ett samhälle.

Referenser

Berglund, Tomas (2001) *Attityder till arbete i Västeuropa och USA. Teoretiska perspektiv och analyser av data från sex länder*. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Appendix

AU=Australien

BG= Bulgarien

CA=Kanada

CH=Schweiz

CZ=Tjeckien

DE(E)= G:a DDR

DE(W)= G:a BRD

DK=Danmark

DO=Dominikanska rep

ES=Spanien

FI=Finland

FR=Frankrike

GB=Storbritannien

HU=Ungern

IE=Irland

JP=Japan

KR=Sydkorea

LV=Lettland

MX=Mexico

NO=Norge

NZ=Nya Zeeland

PT=Portugal

RU=Ryssland

SE=Sverige

SI=Slovenien

TW=Taiwan

US=USA

ZA=Sydafrika

Abstracts

Tema Medier, föreställningar och ideal

Sessionsledare: Niklas Cserhalmi, Arbetets museum

Abstract 1:

Kristina Lund

Etnolog

Nordiska museet

Ett nytt arbetsliv? Ideal och identitet i det urbana rummet

I Stockholm finns en resursstark, urban medelklass med en kulturbärande roll vars arbete och vardag det finns anledning att studera. En mängd nya yrken som få kunde föreställa sig för tio, femton år sedan är idag vanliga i framför allt urbana miljöer som Stockholm. Yrken som återfinns inom så kallade kreativa näringar och yrken där personen själv har fyllt dem med innehåll i motsats till färdigformulerade arbeten. I Stockholm finns en hög koncentration av nämnda grupper och huvudstaden är dessutom nod i ett internationellt nätverk.

Projektet är en studie i arbetsliv idag i Stockholm med speciellt fokus riktat mot vilka kulturella kompetenser som behövs för att lyckas i den senmoderna ekonomin. Materialet består av intervjuer med egna företagare, konsulter och frilansare verksamma i kvalificerade tjänste- och kunskapsföretag inom branscher som mode, media, mat, marknadsföring, design, it, management och deltagande observationer på nätverksträffar, konferenser, föredrag, utställningar mm i Stockholm. Dessutom har jag studerat föreställningar och ideal som lyfts fram i medierna. En individ som är rörlig och ständigt på väg, som kan hantera kaos och förändring, som är kreativ och passionerad, modig och inte rädd för att lämna en trygg anställning för att starta eget och som odlar sitt nätverk utgör en idealbild.

Arbetslivet idag ställer krav på att vara rörlig, flexibel, förändringsbenägen, effektiv, projektorienterad och att kunna navigera i det instabila, flyktiga och kortsiktiga enligt sociologen Richard Sennett. Arbete är en väsentlig del av människors liv som har betydelse för den egna identiteten och känslan av tillhörighet och delaktighet i samhället. Hur skapas tillhörighet och delaktighet bortom trygga anställningar? Hur anpassar sig människor till dessa nya krav? Jag vill diskutera frågeställningar som hur informanterna ser på arbete? Vad ger mening? Vilka är deras strategier? Vilka ideologier, föreställningar och ideal visar materialet på?

Abstract 2:

Eva Blomberg

Docent i historia

Södertörns högskola

Arbetsliv & ideal

Hur har arbetslivet förändrats för artistkategorien under 1900-talet? Hur gick det till att välja yrkesbana och skapa en karriär som artist? Vilka särskilda villkor har krävts för att bli artist och hur har de lyckats i yrkeslivet? Min presentation kommer att handla om hur artister framställts i medier, samt vilka ideal, normer och föreställningar som visats. Jag jämför samtiden med det tidiga 1900-talets medier och behandlar sättet att beskriva artister. Medierna har varit viktiga för marknadsföringen och viktiga för synligheten. Jämförelsen handlar om hur text och bild interagerar i framställningen av artisterna och därigenom skapar ideal och normer – och inte minst arbete. Slutligen tar jag upp hur dessa mediala föreställningar skapar olika dilemman som artisterna får förhålla sig till.

Abstract 3:

Marinette Fogde

Fil dr., Medie- och kommunikationsvetenskap

HumUS

Örebro Universitet

Att göra sig anställningsbar:

En studie av studenters självpresentationer och förhållningssätt till karriärråd

Anställningsbarhet har blivit ett modeord i utbildningspolitik och arbetsmarknadspolitik och framhåller individens förmåga att bli anställd. Det handlar inte enbart om att ha en passande utbildning eller specifik kompetens för arbetsmarknaden utan även om ideal som initiativförmåga och förmåga att uttrycka sig i tal och skrift (TCO, SFS, Lärarförbundet 2007, s.3). I vidare bemärkelse betonas individens ansvar att göra sig anställningsbar på en flexibel och global arbetsmarknad. De ökade informella kraven på rätt attityd, personlighet och förmågan att marknadsföra sig själv vänder sig till människor som söker arbete (Härenstam et. al. 1999: 30; Andersson 2003). En central företeelse på den svenska arbetsmarknaden är också den uppsjö av

råd och coaching där individer tränar sina kommunikativa kompetenser. Råd om CV-skrivande och anställningsintervjuer förekommer bland annat i jobbsökarkurser, inom högre utbildning och från fackliga karriärcoacher.

I den här studien undersöks hur en grupp studenter som sökt råd från fackliga karriärutvecklare förhåller sig till CV-skrivande. I fokus är hur studenterna *förhandlar* det vill säga hur de förhåller och positionerar sig till CV-skrivande och skriver fram sig själva som jobbsökande subjekt. Den empiriska basen är semistrukturerade intervjuer med 19 studenter (11 kvinnor och 8 män).

Vad som är framträdande för just denna grupp, välutbildade studenter, är att de reflexivt förhandlar karriärråd. De intar ett instrumentellt förhållningssätt utifrån att det konstrueras som en kunskap de kan ha nytta av när de söker arbete. Studenterna förhåller sig till de karriärråd som kommuniceras genom att utvärdera informationen och gör aktiva val i vad de väljer att anamma. Denna position är samstämmig i relation till normen om att vara aktiv som arbetssökande och där individen själv ska ta ansvar för sin anställningsbarhet. Det är således en individualistisk diskurs som för denna grupp, studenter på väg ut i arbetslivet, görs självklar. I förhållande till idealet om att marknadsföra sig själv så framkommer att detta är ett problem för flertalet av kvinnorna i studien. Det är påtagligt att de positionerar sig som avvikande till denna position och att de intar ett ambivalent förhållningssätt. Tydligt är även att de gör skillnad mellan hur de upplever hur de 'är' och hur de bör agera genom att påtala att de måste lära sig att framhäva sig själva. Att konstruera sig själv som ett jobbsökande subjekt, utifrån rådande föreställningar om säljbarhet, kommer därmed i kollision med könade föreställningar om kvinnlighet. Det är därmed av betydelse att vidare diskutera konsekvenserna av ideal som bidrar till att exkludera och inkludera vissa grupper som ideala jobbsökande subjekt/arbetstagare.

Tema Arbete och livsval i praktiken

Sessionsledare: Lars Ilshammar, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Abstract 1:

Robert Kenndal

Forskarstudent

Kulturgeografiska institutionen

Uppsala universitet

Transnationella tillgångar som möjligheter – uppfattningar om modersmål och sociala nätverk bland gymnasieungdomar

Vi lever i en tid av globalisering. Ökad mobilitet och tilltagande migration brukar sägas utgöra en del av globaliseringen och *transnationell migration* har uppmärksammats inom olika forskningsprogram som en oavslutad, fortgående process inom vilken migranter upprätthåller ekonomiska, sociala och kulturella kontakter och utbyten inom transnationella nätverk. Då dessa nätverk inte är globala har man kommit att kalla dessa för *transnationella sociala rum* (Pries 1999, Vertovec 1999), och *transnationella sociala fält* (Basch m.fl., 1994). Den empiriska kartläggningen av dessa nätverk har pågått de senaste årtiondena vilket har lett till en ökad förståelse för dessa nätverk och dess samhällsvetenskapliga betydelse (se t.ex. Globaliseringsrådets rapport nr: 18). En grundläggande aspekt av upprätthållandet av transnationella nätverk och utbyten inom nätverket är *språket*. Modersmålsundervisningen borde med denna utgångspunkt vara av stor betydelse. För närvarande är det dock bara 50 % av de grundskoleelever som är berättigade att läsa sitt modersmål som deltar i modersmålsundervisningen (Skolverket, 2008). Modersmålen och de transnationella nätverk som dessa ger tillgång till verkar med denna siffra inte uppfattas som värdefulla. Vilken betydelse har detta för ungdomars framtidsstrategier och dess *uppfattningar om möjligheter* i ett samhälle som ofta beskrivs som internationellt, globalt och gränsöverskridande i tid och rum?

Syftet med undersökningen är att undersöka huruvida ungdomar ser sitt modersmål och sitt transnationella sociala nätverk som en tillgång och möjlighet. Jag planerar att genomföra sexton intervjuer och två fokusgruppintervjuer med ungdomar – både ungdomar som deltar i modersmålsundervisning och ungdomar som avstår från att delta i modersmålsundervisningen. Ungdomarna läser andra året på gymnasiet på två gymnasieskolor i Stockholmsområdet. Efter att ha gjort fyra testintervjuer har ett antal intressanta aspekter identifierats i ungdomarnas utsagor. Dels skär uppfattningarna genom olika kategorier av ungdomar (de som läser respektive inte

läser, språkgrupper, socioekonomisk bakgrund etc.). Dels tenderar uppfattningarna att innehålla både möjligheter och icke-möjligheter.

Abstract 2:

Björn Ohlsson

Fil.dr i etnologi

Göteborgs universitet

”Så länge man är nöjd blir man kvar” – arbete som oplanerat livsval

Det var på den tiden man fick börja jobba direkt i skogen. Det var gott om jobb där då. Nä jag tänkte faktiskt inte fortsätta. Skolan kostade efter folkskolan och ekonomin var inte så bra hemma. Så man var nästan tvungen att börja i skogen.

Det berättar Juha, en av de 16 personer som jag intervjuade 2005 för min avhandling *Vi som stannade på Volvo – en etnologisk studie om äldre bilindustriarbetares arbetsliv och framtidsplaner* (2009). För att uppnå studiens syfte att ta reda på hur industriarbetet hade påverkat dem, var det viktigt att undersöka vad arbetet hade betytt för dem.

Min metod var levnadshistoriska intervjuer med utgångspunkt i livsloppets betydelse, en kulturell helhetssyn på människan och en historiematerialistisk syn på samhällets struktur. Jag menar att klass, som kulturell process, har stor betydelse för människors tankar och handlingar.

Juha växte upp på landsbygden i norra Finland och var 16 år när han slutade skolan 1965. Pappa var skogsarbetare och mamma hemmafru. När skogsarbetet tog slut gick han till arbetsförmedlingen i Haparanda, som hade jobb att erbjuda, bland annat på Volvo i Göteborg, som betalade bäst. Brodern och flickvännerna följde med.

Volvo blev Juhas livsval i arbetslivet, vilket han inte trodde då. Som de flesta andra arbetskraftsinvandrare vid den här tiden hade han tänkt sig arbeta några år och sedan flytta hem igen. Men åren gick och när barnen började skolan bestämde de sig för att bli kvar.

På Volvo kände han både en ekonomisk och social trygghet. Han trivdes med arbetskamraterna, varav många var finsktalande precis som han. Kortsiktigheten i synen på arbetet blev långsiktig med tiden och han blev en del av arbetarkollektivet. Han började som svetsare i karosseriet, blev så småningom gruppleddare, justerare och maskinskötare.

De arbetare som jag intervjuade var födda 1943–1956 och de flesta började på Volvo på 1970-talet då de var i 20-25-årsåldern. Deras arbetslivshistoria påminner, i de flesta fall, mycket om Juhas. De hade samma klassbakgrund. Vidare utbildning var inte aktuell av kulturella och/eller ekonomiska skäl. De valde inte yrke utan en arbetsplats. Arbetet är viktigt i sig, men vilket arbete det är har inte så stor betydelse, vilket har mycket med deras klassbakgrund att göra. Lönen är viktigare än arbetsuppgifterna. De kom till Volvo för att pröva på och blev kvar. De fick börja med relativt enkla arbeten vid löpande bandet, men kunde sedan söka sig vidare. Här fanns många möjligheter och anställningstrygghet.

Studien visar att de hade en instrumentell inställning med sig till arbetet och den har förstärkts på arbetsplatsen. Ekonomisk trygghet och kamratskap var avgörande för deras val att stanna kvar. Det gäller oavsett kön och etnisk bakgrund. Så här uttryckte sig Rajna, 51 år:

Till slut blir man fast liksom. Man tycker att det går bra, och på något sätt sköter man ekonomin så att det räcker. Man tycker man är nöjd. Så länge man är nöjd blir man kvar.

Abstract 3

Annette Rosengren

Fil.dr i etnologi, intendent

Nordiska museet

Liten samtidsstudie om arbetets betydelse bland industriarbetare i näranog glesbygd

Åren kring 1980 dokumenterade kolleger till mig på Nordiska museet arbetsliv och företagsamhet vid industrier i nordvästra Skaraborg. Orten var Töreboda, som sedan blev lokalitet för andra studier och publikationer (Rosengren 1991, 2004, 2009), och som jag känner till ganska väl. Sedan juni 2008 gör jag en liten undersökning på sex av de tidigare dokumenterade industrierna i syfte att bli reflektera över värdet i att återvända över tid. I övrigt gäller mina frågor framför allt industriarbetets betydelse i en ort som denna, som alltså är långt ifrån storstad. ”Man ser lite lugnare på livet här än i Stockholm”, som en av de unga industriarbetarna sade. Frågeställningarna är som dessa: Varför började man en gång som industriarbetare? Varför väljer unga människor industriarbete i dag när så många vill arbeta med media eller datorer eller som

polis? De som har stannat merparten av sitt yrkesverksamma liv på samma industri, varför har de gjort det? Hur ser de faktiska alternativen ut? Vilka förväntningar om arbete och arbetsliv finns och i förhållande till övriga livet? Hur ser det ”goda arbetet” ut? Och hur varierande ser industriarbete ut om man ser till dessa industrier (varav två har vardera 150–250 anställda)? Är det bara fråga om löpande band, eller ...

Frågorna är varken unika eller nya, och har senast tagits upp i Björn Ohlssons aktuella doktorsavhandling *Vi som stannade på Volvo* (2009). Men jag vill med denna studie och dessa frågeställningar lyfta fram – synliggöra – specifikt småsamhällets perspektiv. Det finns också ett företagarperspektiv, där jag vill veta hur företagen har överlevt, hanterat och förändrats de senaste tjugo-trettio åren, som generellt för svensk industri inneburit delvis nya produktionsmodeller (liten lagerhållning, outsourcing och ett tag försök med självstyrande grupper etc), ekonomiska kriser och ökad internationalisering. Men tonvikten ligger på industriarbetet.

Abstract 4

Fil.dr Inger M Jonsson och docent Marianne Pipping Ekström

Restaurang- och hotellhögskolan

Grythytte Akademi, Örebro universitet

Arbete och liv i restaurangbranschen

Två parallella projektet pågår. En presentation och lägesrapport ges.

a) Forskningsprojekt finansierat av FAS

Restaurangmiljön och den sociala strukturen omkring restaurangmåltider och dess yrkesverksamma är ännu föga beforskat i Sverige. Forskarutbildningsämnet Måltidskunskap söker teori- och forskningsanknytning från olika fält för att bygga upp den egna mångvetenskapliga forskningsmiljön där värdskap/hospitality är en viktig del. Restaurangsektorn är en del av turismbranschen vilken beskrivs som en av Sveriges framtida basnäringar. Arbete inom restaurang attraherar unga människor utan arbetslivserfarenhet, med olika etnisk bakgrund. Livsstilen i restaurangbranschen handlar om att leva mitt i pulsen. Det övergripande syftet är att ge underlag till utbildningsinsatser på olika nivåer för att förbättra arbetsvillkoren i den växande restaurangsektorn. Detta skulle på sikt komma verksamheten i branschen tillgodo via de studenter som efter universitetsutbildning går ut i arbetslivet i ledande positioner. Genom att anlägga ett genus- och jämlikhetsperspektiv på verksamheten menar vi att man kan bidra till en

teoriutveckling för forskningen inom området, en forskningsplattform med samhällsvetenskaplig bas. Vi vill synliggöra arbetsvillkor för kvinnor och män i arbete på restaurang och hur det påverkar deras livsvillkor i yrkesliv och privatliv/familjeliv. Hur positionerar sig kvinnor och män som arbetar i restaurangbranschen i restaurangarenans olika miljöer: matsal, kök, vinkällare? Hur samarbetar de? Hur hanterar de kraven från yrkesliv, familjeliv/privatliv? Utgångspunkten är vår tidigare undersökning *Genus på krogen*. Vi vill i en fortsatt fältstudie observera och samtala med personal på fler restauranger (ca 10) i matsal, kök, vinkällare, både på dag- och kvällstid, med och utan gäster samt utanför arbetsplatsen. Vår tidigare studie ger indikationer på att det är av vikt att studera och därmed lyfta fram de olika förutsättningar som män och kvinnor har inom restaurangbranschen och att därmed utveckla utbildningarna.

b) Forskningsprojekt finansierat av Gastronomiska Akademiens Stipendiefond

Projektet behandlar genusstrukturer i restaurangmiljön. Här vill vi särskilt uppmärksamma kvinnor som arbetar som kockar. Det övergripande syftet är att samla och synliggöra kunskap om genus och jämställdhet för att förbättra arbetsvillkoren för kock-kvinnor i den växande restaurangsektorn.

Frågeställningar:

- Hur utvecklar och skapar kock-kvinnor sina yrkesliv? Möjligheter och hinder.
- Hur kombinerar de sitt yrkesliv med privatliv?
- Hur påverkar genus yrkesrollerna i köket?
- Hur hanteras genusfrågor på restaurang i vardagsarbetet?

Projektet avser att se på kvinnor som arbetar som kockar och är en bit på väg i sin yrkesprofession. Vad kan de berätta om sina vägval, drömmar och framtida mål? Vilka förebilder har de och ser de sig som förebilder för andra kvinnor inom gastronomin? Vilka möjligheter och hinder ser de? Samtidigt jämförs mediebevakningen av kvinnliga kockprofiler i etablerad position med manliga kockprofiler.

Tema Medier, föreställningar och ideal – del II

Sessionsledare: Sofia Seifarth, Arbetets museum

Abstract 1:

Johanna Jansson & Helena Kåks

Dalarnas forskningsråd

Valet att stanna: Sociala och kulturella perspektiv på unga vuxna i landsbygdsregioner

Denna kvalitativt inriktade studie fokuserar unga vuxna som valt att stanna på sina respektive hemorter. Arbetet befinner sig i gränslandet mellan ungdomsforskning, livsberättelseforskning och migrationsforskning. Det syftar till att sätta in dessa unga människors val i en levnadshistorisk kontext samt att relatera valen till dominerande kulturella föreställningar om vad som utgör ett idealt liv respektive föreställningar om urbanitet-ruralitet. Den syftar också till att problematisera ”stannare” som resurs i regional utveckling.

Empirin utgörs av levnadshistoriska intervjuer med ett 50-tal unga vuxna i en mellansvensk landsbygdsregion. Intervjuerna kommer att analyseras som livsberättelser, ett teoretiskt och metodologiskt perspektiv som sätter intervjupersonernas egna förståelser av sina liv i centrum. Teoretiskt kommer arbetet framför allt att anknyta till teoribildning om senmodernitet och globalisering utifrån ett kritiskt och nyanserade perspektiv.

Undersökningen motiveras av att ”stannare” ur ett regionalt perspektiv utgör en mycket viktig men förbisedd grupp. De har valt att satsa på en framtid i regionen, men ironiskt nog gör deras vilja att stanna dem ointressanta i lokalpolitikens och andra vuxnas ögon. Valet att inte flytta får dem att framstå som passiva. Med djupare kunskap om vilka ”stannarna” är, de liv de har bakom sig och de framtider de förväntar sig ökar också möjligheterna att ta tillvara dessa unga vuxna som en resurs i regional utveckling.

Vi är nu halvvägs in i arbetet. Vår presentation under konferensen får därför ses som en lägesrapport från ett pågående arbete.

Abstract 2:

Mårten Mellberg

Arbetets museum

Från pålitlig och noggrann till flexibel lagledare Platsannonser i Norrköpings Tidningar 1958 och 2008

I den studie jag kommer att presentera har jag studerat platsannonser i Norrköpings Tidningar 1958 och 2008. Frågeställningen handlar om vilka egenskaper som efterfrågas hos arbetstagare under den högindustriella epoken respektive idag. Fokus ligger här på de personliga egenskaper som arbetsgivaren efterfrågar i annonserna.

De personliga egenskaperna är intressanta eftersom de inte är knutna till någon specifik färdighet eller utbildning utan istället är en signal till dem som läser annonsen om hur man ska vara på arbetsplatsen. Noggrann, plikttrogen, prestigelös eller framåtanda är saker man kan vara eller inneha utan att någon egentligen kan bevisa motsatsen.

I min studie visar jag hur nästan samtliga egenskaper som förekommer i materialet 1958 återkommer 2008, om än i andra ordalydelser. Även vissa nya egenskaper har tillkommit.

Egenskaper som ”noggrann”, ”ordentlig” och ”pålitlig” efterfrågas i stor utsträckning 1958. Här kan man se en koppling till industrisamhällets ideal om att hålla måttet. När liknande begrepp förekommer 2008 är det allt som oftast kopplat till eget ansvar. Det räcker inte längre att vara en kugge i maskineriet, man måste själv ansvara för att jobbet blir gjort.

Egenskaper som rör samarbete, social förmåga och ledarskap har ökat påtagligt från 1958 till 2008. Vad som däremot nästan helt har försvunnit 2008 är ord som ”toppkrafter”, ”duktig” och ”kunnig” som antyder att inte vem som helst kan komma ifråga för jobbet. Kanske är denna tröskel på arbetsmarknaden underförstådd på ett annat sätt idag än för 50 år sedan.

Vad som också är tydligt är att man 2008 efterlyser ett vidare engagemang hos arbetstagaren. Det räcker inte längre med att sköta sitt jobb, man förväntas ofta *brinna för* det eller *tycka om* att arbeta med det.

Abstract 3:

Johanna Övling

Fil. mag. i etnologi

Arbetets museum

Rätt personlighet

I samband med organisationers omstruktureringar talas det ofta om vikten av så kallade kulturförändringar. Min magisterstudie *Bära bort bord* (2008) bygger på intervjuer med sju Sandvikanställda som går en treårig förändringsledarutbildning i syfte att omskapa kulturen inom organisationen. Kursdeltagarna innehar olika positioner inom organisationen. I studien diskuteras deras tankar om kulturförändringarna i relation till en vidare social och kulturell förändringsprocess. På konferensen *Arbete, livsval och ideal* fokuserar jag på den del av min studie som handlar om synen på medarbetaren. Jag gör en diskussion kring de föreställningar om generationsspecifika egenskaper som kommer till uttryck i talet om kulturförändringarna samt ställer frågan vilka sociala konsekvenser dessa föreställningar kan tänkas få för den enskilda individen.

Abstract 4:

Sira Jokinen Lisse

Frilansande kulturarbetare

Vem berättar om mig i min yrkesroll?

Presentationen handlar om mina erfarenheter i kulturprojekt då jag samarbetat med olika LO-arbetsplatser, främst industrier och där vi gemensamt arbetat med frågeställningar kring bland annat makt och kommunikation samt mediebild i relation till ”reell” bild.

Jag vill berätta om hur mediebilder/stereotypa bilder används i allt från att förtrycka till att passivisera samt för att osynliggöra människor. Jag vill ta upp frågeställningar kring ”vem berättar och utifrån vilka referensramar” samt ge praktiska exempel kring vad som händer när anställda själva får vara med och påverka sin bild/gestaltning av sig själv och i sin yrkesroll. Vilka processer kan man få till stånd genom aktivt samarbete och små praktiska förändringar?

Avslutande sammanfattning och reflektioner

Ideal, livsval och komplexitet

Bodil Axelsson

”Man gör ju livet, man bestämmer själv vad man vill göra”

Citatet kommer från Helena Kåks öppnande föreläsning. Den som citeras är Sofia 16 år och hon är en av informanterna i Helena Kåks avhandling *Mellan erfarenhet och förväntan: betydelsen av att bli vuxen i ungdomars livsberättelser*. I avhandlingen och föreläsningen målar Helena Kåks upp en bild av ett komplext och utdraget vuxenblivande med återkommande förflyttningar mellan utbildning, arbete, resor och arbetslöshet. De unga människor som berättar om sina liv för henne är på en och samma gång fria och tvingade att välja livskurs utifrån en uppsättning kulturellt förmedlade ideal. Om jag förenklar kan man se det som att valet står mellan ett par olika livsmanus, det ena positivt laddat och det andra negativt. Till det positiva livsmanuset hör sådant som aktiva val, utbildning och geografisk rörlighet. Det negativa manuskriptet formuleras som en kontrast mot det positiva och handlar om att inte välja och att bli kvar på den ort man växt upp.

Några av de allra mest synliga och lockande idealen när det gäller arbete och livsval produceras kanske i den medierade offentligheten och av dem som på olika sätt arbetar där eller i dess närhet. De två konferensbidrag som följde på Helena Kåks berättelse om hur unga människor i Dalarna resonerar kring sina livsval behandlade just den kultursfären. Kristina Lund rapporterade från ett fältarbete bland en urban medelklass med hög svansföring som ser sig själva som normbildare och som gärna syns i medierna. De uppskattar sådant som förnyelse och förändring, internationalisering och nätverkande. De förhåller sig till nätverket som om det vore en självvald familj och har inga problem med att låta yrkesliv och privatliv glida ihop. Annat som prioriteras är mångsyssleri, frihet och något motsägelsefullt i sammanhanget – anpassningsbarhet.

I sin presentation gjorde Eva Blomberg artisten till en metafor för samtidens arbetstagare. Historiskt sett har artister levt under osäkra villkor med en medvetenhet om att både fiaskon och succéer hör till en karriär. Artisttillvaron har sedan länge handlat om att gripa tillfällen, synliggöra sig själv, göra sig valbar och presentera sig som möjligt att välja. Utifrån en tidningsartikel där ett anställningsförfarande arrangerat av SJ liknas vid en uttagning till tv-programmet Idol talade Blomberg om en artistifiering av samtidens arbetsmarknad. Allt fler yrken lyder under artistförutsättningar.

När jag ser tillbaka på konferensens samtliga presentationer och ser dem som en helhet tillsammans med paneldebatten med Svenskt Näringsliv, LO, Arbetsförmedlingen,

Ungdomsstyrelsen och publikröster så framträder ett antal idealfigurer för unga arbetssökande att förhålla sig till. *Artisten* är en av dessa. Ur Helena Kåks presentation kunde *resenären* urskiljas, hon eller han som innan bopålar slås ner ger sig ut på vyvidgande långresor som ingriper risktagande såväl som ett växande ansvarstagande. Kristina Lund lyfte fram den *urbane arbetaren* vars inställning till arbete påminde mycket om den *passionerade värd* som Marianne Pipping Ekström och Inger M Jonsson menade att restaurangsektorn efterfrågar. Här finns också en parallell till det brinnande engagemang som Mårten Mellberg berättade eftersöktes i platsannonser. Marinette Fogde lyfte i sin presentation istället fram *förhandlaren*, hon eller han som genom aktiva val gör sig anställningsbar i relation till de normer som just nu råder på arbetsmarknaden.

I paneldebatten med representanter från LO, Svenskt Näringsliv, Arbetsförmedlingen och Ungdomsstyrelsen tonade det fram delvis annorlunda idealmodeller för unga som väljer utbildning och söker arbete. Irene Wennemo från LO resonerade kring det uppsving som *hantverkaren* och byggnadsutbildningar fått efter tv-program som Room Service och Äntligen hemma. En annan idealfigur som framkom under det här panelsamtalet var *lärlingen*, hon eller han som långsamt socialiseras in i ett yrke och de värderingar som formas kring det på arbetsplatsen. Lärlingen som idealfigur lyftes fram gemensamt av Irene Wennemo från LO och Marcus Uvell från Svenskt Näringsliv, kanske för att båda organisationerna, fast med helt olika utgångspunkter, är beroende av arbetaren som kategori för sin egen fortlevnad. En tredje idealfigur som kunde urskiljas ur paneldebatten var *den matchningsbara arbetsökanden*. Den matchningsbara arbetssökanden är motsatsen till den som utbildat sig till att vara en mismatch. En mismatch är en ung människa som utbildat sig till ett yrke som inte arbetsmarknaden efterfrågar i särskilt hög utsträckning. Arbetsförmedlingen får till exempel svårt att förmedla arbeten till alla som gått musikalutbildning när det är industriarbetare och bilmekaniker som arbetsgivarna ropar efter. En fjärde idealfigur som kom fram i paneldebatten var just *pragmatikern*, hon eller han som både är intresserad av bilar och av hårdrock men som väljer att gå Fordonsprogrammet på gymnasiet istället för Estetiska programmet eftersom det finns en större efterfrågan på bilmekaniker än på musiker.

Framför allt var det konferensens första dag som gav mig anledning att fundera kring vår tids underförstådda föreställningar om hur livsval görs och under vilka förutsättningar vi gör dem. Några inlägg fick mig att associera till föreställningen om *den ekonomiska människan*, hon som i stort och smått agerar rationellt och utifrån självintresse och med sitt eget bästa i synfältet. Några av konferensens presentatörer talade även om en tilltagande individualisering i betydelsen att enskilda personer i allt högre utsträckning förväntas skapa förutsättningarna för sina egna liv.

Traditioner och samhällliga institutioner ger inte lika tydliga ramar som förr. Både min association till den ekonomiska människan och den tilltagande individualiseringen skulle kunna kopplas till vad sociologen Nikolas Rose har uppmärksammat som en avancerad liberalism. Den avancerade liberalismen är en samhällsform som skiljer sig från välfärdsstatens. Om välfärdsstaten styrde sina medborgare genom att hjälpa dem att välja så tycks den avancerade liberalismen vara en kraft som ålägger individerna självstyrning. Individen tillskrivs ett allt större ansvar för att på egen hand förbättra sina livsvillkor genom att navigera sig fram till de absolut bästa valen vad gäller utbildning, arbete, fritid, boende och familj. Som individ blir du ansvarig för att de val som du gör i egenskap av att vara medborgare, konsument, förälder eller anställd är bäst för dig själv. Samhällliga institutioner blir i sin tur konkurrensutsatta och utvärderas så att individer ska kunna göra sina val på så goda grunder som möjligt. I förlängningen skapas en prestationskultur med inslag av konkurrens.

Institutionellt formade ideal

Många av de ideal och idealfigurer som lyftes fram under konferensens två dagar produceras och reproduceras i specifika institutionella sammanhang, det vill säga i kontexter där människor agerar tillsammans på återkommande sätt, utifrån historiskt föränderliga normer, för att uppnå specifika mål. Vid sidan av de institutionella sammanhang som Irene Wennemo, Markus Uvell, Berndt Molin och Susanna Zander representerade så lyfter den här konferensen fram medier som press, radio och tv. Medier, kan med hjälp av Michael Schudson, beskrivas som kraftfulla institutioner som formar nyheter utifrån faktiska händelser och samhällliga processer. Medierna skapar alltså inte världen utan utgår från sådant som faktiskt händer och från värderingar som cirkulerar kulturellt. De gör det på sätt som har att göra med ägarskap och ekonomiska förutsättningar. Vidare är det av betydelse för nyhetsproduktionen vilken relation medierna har till staten och det politiska systemet. Hur det konkreta journalistiska arbetet organiseras på redaktionerna spelar också in liksom de kulturella symboler och genrer för medieproduktion som finns tillgängliga vid en viss tid. Inte minst förhåller sig mediernas medarbetare till de förgivettagna föreställningarna i det samhälle där de verkar.

Om vi tar med oss de här institutionella förutsättningarna kan vi bättre förstå vilka sammanhang som är del i att forma några av de ideal som diskuterats på konferensen. De livsstilsprogram där snickare och andra hantverkare framträder produceras inte sällan av och för reklamfinansierade kanaler och kan sponsras av företag som säljer byggprodukter. De passar som hand i handske in i en samtida konsumtionskultur och medverkar till att driva på den. Det ökande intresset för hantverkarutbildningar bland unga människor som följt i spåren av

programmen kanske mera ska kopplas till deras samhälleliga kontext än till deras skildringar av skickliga snickare. Likaså är det viktigt att fundera kring kontexten för Eva Blombergs anslående exempel på artistifieringen av samtidens arbetsliv och arbetssökande. Den artikel som Eva Blomberg tog som utgångspunkt för utvecklandet av artistmetaforen publicerades i *Dagens Nybeters* ekonomibilaga den 29/11 2009. Dess genre är kritisk näringslivsbevakning. Artikeln har en tydlig sensmoral och den journalist som signerat den väver sin text genom citat från en av dem som medverkar på SJ:s audition och fackförbundet SEKO:s ordförande. En audition på Wallmans salonger är knappast det allra vanligast förekommande anställningsförfarandet, vare sig för SJ eller för något annat företag. Snarare kanske det handlar om ett PR-jippo som SJ iscensatt. Tågtrafiken har under de senaste åren avreglerats och SJ konkurrerar med andra företag om resenärer och spårutrymme. Det gäller att synas och utmärka sig. Uttagningen är inte bara ett tidstecken på att artistidealet sprider sig från nöjesindustrin vidare ut i samhället, utan också för en mer övergripande marknadsifiering. SJ är numera ett konkurrensutsatt företag bland andra på en tuff resemeknad sedan det tidigare järnvägsmonopolet avskaffats. Kunder ska kunna välja mellan olika företag som måste visa sina fördelar för att bli utvalda. Den avancerade liberalismen har en stark genomslagskraft, både institutionellt och individuellt .

Performativa ideal och deras ramvillkor

Det cirkulerar alltså en rad olika samhälleligt och medialt formade idealbilder av arbetsliv och arbetssökanden. Vad man kan fundera över är vilka av dessa ideal som har kraft att vara performativa, det vill säga bidrar till att forma de livsval som unga människor faktiskt gör. Performativitet är ett begrepp som jag hämtat från J.L. Austins talaktsteori. Det fångar att språkhandlingar, när vi säger eller skriver något, inte bara beskriver något som äger rum i världen. Det vi säger och skriver rymmer också en möjlighet till att (om)forma världen; till att få andra människor att göra på specifika sätt. Men, för att en talhandling ska kunna få effekt måste den uttalas under de rätta förutsättningarna. Vem som helst kan till exempel inte förklara två personer gifta. För att ett äktenskap ska vara giltigt krävs att den som säger ”härmed förklarar jag er vara man och hustru” är prästvigd eller har juridisk examen och att en rad andra villkor uppfylls.

Långtifrån alla idealbilder som produceras får effekt. Att döma av konferensens presentationer så förefaller det som att de ideal om valmöjligheter och utvaldheter som cirkulerar i medierna just nu har mera kraft än till exempel de idealbilder som framhålls av institutioner och organisationer som Arbetsförmedlingen, Svenskt Näringsliv och LO. Det är inte lätt att göra industriarbete lika åtråvärt som artisteri, passionerad matlagning, snickeri och inredning, hur än man trycker på att det kan vara både varierande, utmanande och tekniskt avancerat. Likaså visade Johanna Övling i

sin presentation att det kan vara trögt att omskapa industriarbetskulturen på ett stort industriföretag i enlighet med den rådande tidsandan. Industriell produktion, och den löpandebandsprincip som förknippas med den, går helt enkelt dåligt ihop med individualism och den avancerade liberalism som är så tongivande just nu. Samtidigt är det som om dominerande ramvillkor, eller ideologier om man så vill, alltid utmanas. SJ:s audition på Wallmans salonger blir föremål för ifrågasättande, kritik och reflektion, både i en artikel i en stor dagstidning och på den här konferensen.

Det går också att utmana stereotypa mediebilder av industriarbetare genom att ge dem möjligheter att gestalta sig själva. Det har Sira Jokinen Lisse gjort i flera olika projekt som hon berättade om på konferensen. Här handlar det då om att synliggöra på egna villkor, snarare än om att ändra attityder för att matcha arbetsökande och arbetsmarknad. Sira Jokinen Lisses projekt, men också Helena Kåks och Johanna Janssons nya forskningsprojekt om ”glesbygdsstannare”, kan ses som två sammanhang där konstnärer eller forskare medvetet strävar efter att lyfta fram alternativa ideal till dem som är gängse och normbildande i offentliga sammanhang.

Livsval och komplexitet

Konferensens inlägg fick mig att fundera kring hur vi ska förstå bakgrund för och orsak till människors livsval. Agerar vi alltid genomtänkt och kan vi förutse och bemästra våra förutsättningar som exempelvis föreställningen om den ekonomiska människan och den avancerade liberalismen på olika sätt förutsätter? Handlar det inte också om situationer och tillfälligheter likväl som om strukturella förutsättningar? Låt mig ta ett exempel från min egen forskning. Inom ramen för forskningsprojektet ”Yrkesidentiteter och produktion i gymnasieskolans Medieprogram” gjorde jag vårterminen 2009 ett etnografiskt fältarbete på ett par gymnasieskolor. En av elevgrupperna som jag följde hade lektioner i tv-produktion på fredagsmorgnarna. I årskurs två var de tolv elever i gruppen. I årskurs tre, när jag träffade dem, gick bara sju av dem kvar. Bara fem av dem kom regelbundet på lektionerna den sista terminen. Bland dem som faktiskt kom till lektionerna spridde sig emellanåt en håglös stämning. De var helt enkelt för få för att kunna fullfölja intentionerna med undervisningen och de kunde inte genomföra övningarna i tv-produktion som kursplanen utfäste. De elever som stannade hemma i sängvärmens gick det förstås riktigt dåligt för eftersom de inte hade närvaro nog på kursen för att få ut slutbetyg från gymnasiet. Var deras val rationellt? Visste de vad de gjorde när de hellre stannade kvar i sängen de gråkalla vintermorgnarna? Kan man som 18-åring förutse alla konsekvenser av vad man gör?

Om jag ser tillbaka på mitt eget liv så är jag helt säker på att jag knappast agerade med mitt eget bästa för ögonen när jag gick på gymnasiet och att många av de val jag gjort när det gäller arbete och utbildning har skett i en kombination av slump och ren tanklöshet, familjetradition och någon välvillig puff från en förälder. Jag hamnade på textilfabrik precis som mina farföräldrar; jag valde högskoleutbildning i spåren av ett syskon och en nära vän, och jag fick syn på universitets- och forskningsvärlden med hjälp av min mamma.

Är det kanske så att livsval görs av individer utifrån förutsättningar som i vissa avseenden är situationsspecifika och i andra avseenden är strukturellt formade och formande? På den här konferensen har några av de formande och formande förutsättningarna pekats ut. Det har talats om mediebilder. I torsdagens paneldebatt resonerade deltagarna även kring konsekvenserna av de politiska beslut som uppmuntrat universitets- och högskoleutbildningar mera än yrkesutbildning. Om man lägger Kristina Lunds studie av mode-, reklam- och mediefolk i Stockholm bredvid Annette Rosengrens insamling av berättelser om fabriksarbete i Töreboda blir det helt klart att storstad respektive glesbygd skapar helt olika ideal och förutsättningar för livsval. Som jag redan har varit inne på formas förutsättningar för ideal och livsval också av institutioner som skolan och säkert har individens möten med arbetsförmedlingen betydelse de med.

Några av konferensens presentationer har också varit inne på att strukturerande maktordningar som klass, kön, etnicitet, sexualitet och ålder inverkar på livsval, värderingar kring arbete och jobbsökeri. Till exempel betonade Björn Ohlson i sin presentation att det kan vara arbetarklassspecifika värderingar kring prioritering av familj, fritid och gemenskap som låg bakom livsvalen för de personer han intervjuat för sin avhandling *Vi som stannade på Volvo*. Robert Kennedal uppmärksammade i sin tur hur unga människor som lever i Sverige med ett annat modersmål än svenska positioneras och positionerar sig själva socialt och kulturellt i relation till sina språkkunskaper. Att ålder är av vikt belystes av Tomas Berglund. Ålder spelar roll inte bara på så vis att födelseår positionerar människor på arbetsmarknaden på specifika sätt, utan också för att det förefaller som att det finns generationsspecifika (och nationsspecifika) värderingar. En internationell survey om värderingar kring arbete kan tolkas som att den generation som föddes i Sverige på 1960-talet i högre utsträckning än andra generationer tycks prioritera karriärmöjligheter. Kön har förstås också betydelse. På konferensen berördes diskursiva maktordningar kopplade till feminitet och maskulinitet av Marinette Fogde. De unga män som fanns med i hennes intervjustudie av CV-skrivande förhöll sig till maskulinitetsideal som påstridighet medan unga kvinnor kunde tänka sig att "bli lite karl" genom att överdriva sin kompetens för att bli anställd.

Tillsammans ger inläggen på den här konferensen vägledning till en komplex förståelse av samband mellan arbete, livsval och ideal. Det menar jag är en viktig insikt att ha med sig i kommande och pågående forskning på området.

Referenser:

Austin, J.L. *How to do things with words: the William James lectures delivered at Harvard University in 1955*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1975.

Rose, Nikolas. "Government, authority and expertise in advanced liberalism. I *Economy and Society*, 1993, 22:3, s. 283-299.

Schudson, Michael. "Four Approaches to the Sociology of News". I *Mass media and Society* 4 ed. James Curran & Michael Gurevitch (red), London: Hodder Arnold, 2005.

Wågström, Joanna. "SJ:s audition döms ut. Den som vill bli tågvärd måste göra scenprov inför jury på Wallmans salonger." *Dagens Nyheter* 09.11.03.

Bilaga 1: Deltagarförteckning

Andersson, Marie	Stockholms universitet	marie.andersson@ped.su.se
Andersson, Monica	"Tänk om"-projektet	
Anell, Lovisa	Projektet Hända	handa.2009@hotmail.com
Axelsson, Bodil	Linköpings universitet	bodax@isak.liu.se
Bergenhill, Rita	Arbetsförmedlingen	rita.bergenhill@arbetsformedlingen.se
Berglund, Tomas	Göteborgs universitet	tomas.berglund@sociology.gu.se
Bergström, Kamilla	Malmö högskola	kamilla.bergstrom@mah.se
Berndtsson, Linda	"Tänk om"-projektet	linda.berndtson@norrkoping.se
Berthelsen, Hanne	Malmö högskola	hanne.berthelsen@mah.se
Blomberg, Eva	Södertörns högskola	eva.blomberg@mdh.se
Brag-Yhland, Ulla	Stockholms universitet	ulla.brag-yhland@ped.su.se
Broström, Tony	"Tänk om"-projektet	
Christiansson, Åsa	Projektet Hända	handa.2009@hotmail.se
Cohen, Cristina	Lernia	cristina.cohen@lernia.se
Cserhalmi, Niklas	Arbetets museum	niklas.cserhalmi@arbetetsmuseum.se
Degerström, Kristina	Södertörns högskola	lilldegen_rules@hotmail.com
Du Rietz, Peter	Tekniska museet	peter.durietz@tekniskamuseet.se
Ekholm, Chanette	Lernia	
Engman, Per	"Tänk om"-projektet	
Engstrand, Benny	Linköpings universitet/SKA	
Fiallo Kaminski, Ricardo	Linköpings universitet/SKA	ricfi451@student.liu.se
Fogde, Marinette	Örebro universitet	marinette.fogde@oru.se
Forså, Bjarne	Norrköpings kommun	bjarne.forsa@edu.norrkoping.se
Fredriksson, Jan	Högskolan i Dalarna/Uppsala universitet	jfr@du.se
Gudmundsson, Magnus	Malmö högskola	magnus.gudmundsson@mah.se
Gustavsson, Marie	Linköpings universitet	marie.gustavsson@isak.liu.se
Göransson, Lennart	Livsmedelarbetareförbundet	lennart.goransson@telia.com
Hansen, Lars-Erik	TAM-Arkiv	lars-erik.hansen@tam-arkiv.se
Harrysson, Eva	Lernia	
Henryson Rudvall, Sofie	Bohusläns museum	sofie.henryson_rudvall@vregion.se
Hidenius, Pia	Lernia	
Hirasawa, Karin	Stockholms universitet	karin.hirasawa@ped.su.se
Hjalms, Karin	Malmö högskola	karin.hjalms@mah.se
Holm, Malin	Lernia	
Ilshammar, Lars	ARAB/Rådet för yrkeshistorisk forskning	lars.ilshammar@arbark.se
Isacson, Maths	Uppsala universitet/KTH/ Rådet för yrkeshistorisk forskning	maths.isacson@ekhist.uu.se
Jansson, Johanna	Dalarnas forskningsråd	johanna.jansson@dfr.se
Jansson, Magnus	Linköpings universitet/SKA	
Johansson, Vivika	"Tänk om"-projektet	
Jokinen Lisse, Sira	Frilansande kulturarbetare	sira@verkstadsarbetare.com
Jonsson, Anders	Lernia	anders.jonsson@lernia.se
Jonsson, Inger	Örebro univeristet	inger.m.jonsson@oru.se
Karlsson, Lillemor	Norrköpings kommun	lillemor.carlsson@edu.norrkoping.se

Karlsson, Peter Karlsson, Tony Kempfi, Markku Kenndal, Robert Kindahl, Anette Kling, Birgitta Kåks, Helena	De Geergymnasiet "Tänk om"-projektet Lernia Uppsala universitet Norrköpings Stadsmuseum Pihlskolan Dalarnas forskningsråd	robert.kenndal@kultgeog.uu.se anette.kindahl@norrkoping.se birgitta.kling@hellefors.se helena.kaks@dfr.se
Lekander, Kicki Lindbäck, Anders Lindell, Anna	"Tänk om"-projektet Norrköpings LS-Syndikalisterna Norrköpings kommun/ Ebersteinska gymnasiet	anna.lindell@edu.norrkoping.se
Lindh, Anders Lund, Henrik Lund, Kristina Luostarinen, Sirkka-Liisa	Arbetets museum SALO Nordiska museet De Geergymnasiet	anders.lindh@arbetetsmuseum.se henrik.lund@anstallningslos.se kristina.lund@nordiskamuseet.se
Malmström, Rune Malmqvist, Cecilia Mellberg, Mårten Meixner, Hanna Molin, Berndt	"Tänk om"-projektet Norrköpings kommun Arbetets museum Söderköpings kommun Arbetsförmedlingen	cecilia.malmqvist@norrkoping.se marten.mellberg@arbetetsmuseum.se hanna.meixner@soderkoping.se berndt.molin@arbetsformedlingen.se
Nilsson, Sylvia Norman, Per Numminen, Eva Nutinen, Jari	Linköpings universitet/SKA "Tänk om"-projektet "Tänk om"-projektet "Tänk om"-projektet	sylni711@student.liu.se evanu762@hotmail.com
Ohlsson, Björn Ordell, Sven	Göteborgs universitet Malmö högskola	bjorn.ohlsson@ethnology.gu.se sven.ordell@lio.se
Paldanius, Eva Peterson, Helen Pettersson, Hans Pihl, Josefin Pipping Ekström, Marianne	Komvux Linköpings universitet Skogs- och träfacket Lernia Örebro univeristet	eva.paldanius@edu.norrkoping.se helen.peterson@liu.se hans.pettersson.fk@skogstrafacket.org
Rasmussen, Christina Ripmarken, Tommy Rosengren, Annette Rydén, Lisbeth	Lernia Norrköpings kommun Nordiska museet Samarbetsdynamik	christina.rasmussen@lernia.se tommy.ripmarken@edu.norrkoping.se annette.rosengren@nordiskamuseet.se lisbeth.ryden@samarbetsdynamik.se
Saghir, Kholod Sandberg, Elisabeth Seifarth, Sofia	Lernia Lernia Arbetets museum/ Rådet för yrkeshistorisk forskning	kholod.saghir@lernia.se safia.seifarth@arbetetsmuseum.se
Skarin-Frykman, Birgitta	Göteborgs universitet/ Rådet för yrkeshistorisk forskning	birgitta.skarin-frykman@ethnology.gu.se
Starck, Maria Steinvall, Bo Sundelin, Åsa Svanberg, Anna-Karin Svensson, Kristina Söderfeldt, Björn	Linköpings universitet/ISV Lernia Stockholms universitet Arbetets museum Lernia Malmö högskola	marst045@student.liu.se asa.sundelin@ped.su.se annakarin.svanberg@arbetetsmuseum.se

Tengelin, Ellinor	Göteborgs universitet	ellinor.tengelin@amm.gu.se
Tengvall, Marina	Nyhemskolan/Finspång	marina.tengvall@personal.finspong.se
Torpel, Anders	Norrköpings LS-Syndikalisterna	jatorpel@hotmail.com
Törnqvist, Joel	Linköpings universitet/ISV	joeto119@student.liu.se
Törnqvist, Tina	Linköpings universitet/ISV	tinto507@student.liu.se
Uvell, Markus	Svenskt Näringsliv	markus.uvell@svensktnaringsliv.se
Vesterberg, Viktor	Linköpings universitet	vikve@isv.liu.se
Wennemo, Irene	LO	irene.wennemo@lo.se
Wigerfelt, Anders	Malmö högskola	anders.wigerfelt@mah.se
Zander, Susanne	Ungdomsstyrelsen	susanne.zander@ungdomsstyrelsen.se
Zetterholm, Marita	Norrköpings kommun	marita.zetterholm@edu.norrkoping.se
Öster, Jenny	Linköpings universitet/ISV	jenos713@student.liu.se
Övling, Johanna	Arbetets museum	johanna.oevling@arbetetsmuseum.se

Bilaga 2: Konferensprogram

12 november

- 12.30 Registrering
- 13.00 Välkommen hälsar Sofia Seifarth, forskningschef Arbetets museum, och Bodil Axelsson, Tema Kultur och samhälle, Linköpings universitet
- 13.15 Föreläsning *Arbete, livsval och ideal: Mellan erfarenhet och förväntan*
Helena Kåks, Fil.dr i Tema kultur och samhälle och forskare på Dalarnas forskningsråd
- 14.00 Forskarpresentationer på temat Medier, föreställningar och ideal
Sessionsledare: Niklas Cserhalmi
- 15.00 Fika
- 15.30 Paneldiskussion om arbete, livsval och ideal, med:
Markus Uvell, chef omvärldsanalys på Svenskt Näringsliv
Irene Wennemo, chef på LO:s näringspolitiska enhet
Berndt Molin, analyschef på Arbetsförmedlingen
Susanne Zander, koordinator temagruppen Ung i arbetslivet vid Ungdomsstyrelsen
Samtalsledare: Maths Isacson
- 17.30 Visning av utställningen *Kvinnors uppfinningar*. Introduktion i Folksamalen.
- 18.30 Middag

13 november

- 9.00 Föreläsning *Attityder till arbete – en internationell utblick*
Tomas Berglund, fil.dr i Sociologi och forskare vid Göteborgs universitet
- 9.45 Forskarpresentationer temat Arbete och livsval i praktiken
Sessionsledare: Lars Ilshammar
- 10.45 Fika
- 11.15 Forskarpresentationer på temat Medier, föreställningar och ideal – Del II
Sessionsledare: Sofia Seifarth
- 12.15 Avslutning: Bodil Axelsson, Tema Kultur och samhälle, Linköpings universitet
- 13.00 Lunch

Konferensen anordnas av Arbetets museum och dess vetenskapliga instans Rådet för yrkeshistorisk forskning i samarbete med Tema Kultur och samhälle, Linköpings universitet. Den genomförs med stöd av Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS).